

Univerzita Karlova v Praze

Husitská teologická fakulta

Postoje dětí z majoritní společnosti k romským dětem

**The attitudes of the children from major society towards
the Romany children**

Diplomová práce

Vedoucí práce:

PhDr. Monika Nová, Ph. D.

Autor:

Anna Michnáčová

Praha 2020

Poděkování

Děkuji své vedoucí práce Mgr. Monice Nové, Ph.D. za odborné vedení, rady a čas, který věnovala této práci. Dále děkuji vedení základní školy, kde byl proveden výzkum za vstřícnost, a také děkuji respondentům za ochotu a spolupráci.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou prací „Postoje dětí z majoritní společnosti k romským dětem“ vypracovala samostatně. Dále prohlašuji, že všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány, a že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

Anna Michnáčová

Anotace

Diplomová práce se zabývá postoji dětí z majoritní společnosti vůči romským dětem. V teoretické části jsou vymezeny pojmy a témata, která se týkají romské menšiny a toho, jak funguje v české společnosti, včetně historického kontextu. Ve druhé kapitole jsou popsány adaptační procesy a problematika předsudků, stereotypů a využití multikulturní výchovy. Pozornost je také věnována sociální práci s menšinami a konkrétním organizacím, které spolupracují s Romy. V praktické části je realizován kvantitativní výzkum, jehož cílem bylo zjistit postoje dětí z majoritní společnosti k romským dětem, popsat čím jsou jejich postoje ovlivněny a na základě čeho jsou schopni je změnit. Výzkum se také věnuje rozdílům mezi dětmi z majoritní společnosti a romskými dětmi. Bylo provedeno dotazníkové šetření, výzkumný soubor tvořilo dvacet čtyři žáků deváté třídy základní školy ze Středočeského kraje.

Klíčová slova

Menšina, majoritní společnost, Romové, postoje, sociální práce s menšinami, adaptační procesy, multikultura, adaptační proces, předsudky, stereotypy

Annotation

The thesis deals with topic of attitudes of the children from major society towards Romany children. The first chapter introduces concepts and topics about Romany majority. How Romany majority lives in Czech society, which includes historical context. The first chapter is also about adaptation processes, prejudices and stereotypes, and the use of multicultural education. Further more is social work with minorities and organisations which are working with Romany people described. The practical section is describing used quantitative research whose objective was to find out which attitudes exists towards Romany children and also to describe the influence of these attitudes and the capability of changing them. The research is also about differences between Czech and Romany children. The research has been made based on twenty four student of ninth grade of primary school in Středočeský kraj.

Keywords

Minority, majority, the Romany people, attitudes, social work with minorities, multicultural education, adaptation process, prejudice, stereotypes

OBSAH

SEZNAM GRAFŮ	9
ÚVOD.....	10
1 FORMOVÁNÍ ROMSKÉ MENŠINY NA ČESKÉM ÚZEMÍ.....	12
1.1 MENŠINY V ČESKÉ REPUBLICE	12
1.2 HISTORIE ROMŮ V ČR.....	14
1.3 AKTUÁLNÍ SITUACE ROMŮ V ČR	16
1.4 FUNGOVÁNÍ ROMŮ V ČR	17
1.5 ROMSKÉ DÍTĚ V ČESKÉ SPOLEČNOSTI	18
2 ROMOVÉ V MAJORITNÍ SPOLEČNOSTI.....	20
2.1 ADAPTAČNÍ PROCESY	20
2.1.1 Sociální integrace	21
2.1.2 Sociální asimilace.....	21
2.1.3 Separace a marginalizace	22
2.2 POSTOJE	23
2.2.1 Charakteristiky postoje.....	24
2.2.2 Struktura a funkce	24
2.3 PŘEDSUDDKY A JEJICH REDUKCE	25
2.3.1 Předsudečné násilí	26
2.4 STEREOTYPY	27
2.5 MULTIKULTURNÍ VÝCHOVA	28
2.5.1 Metody multikulturní výchovy	29
3 SOCIÁLNÍ PRÁCE S ROMY.....	31
3.1 SPECIFIKA SOCIÁLNÍ PRÁCE S ROMY	31
3.2 ÚROVNĚ SOCIÁLNÍ PRÁCE S ROMY	33
3.2.1 Komunitní práce.....	33
3.3 FORMY SOCIÁLNÍ PRÁCE S ROMY	35
3.3.1 Terénní sociální práce	36
3.4 ORGANIZACE SPOLUPRACUJÍCÍ S ROMY	37
4 EMPIRICKÁ ČÁST.....	39

4.1	CÍLE EMPIRICKÉ ČÁSTI	40
4.2	CHARAKTERISTIKA RESPONDENTŮ	40
4.3	HYPOTÉZY.....	41
4.4	LIMITY ŠETŘENÍ	41
4.5	ETICKÉ ZÁSADY VÝZKUMU.....	42
4.6	METODIKA SBĚRU DAT	42
4.7	INTERPRETACE DOTAZNÍKOVÉHO ŠETŘENÍ	43
4.8	SHRNUTÍ VÝSLEDKŮ VÝZKUMU	50
4.9	DISKUSE.....	53
	ZÁVĚR	56
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	58
	ABSTRAKT	62
	SEZNAM PŘÍLOH.....	63
	PŘÍLOHA A.....	64

SEZNAM GRAFŮ

Graf 1: Ovlivňují tvoje postoje sociální sítě, kamarádi, nebo rodina?	43
Graf 2: Koho názor má pro tebe největší váhu?	44
Graf 3: Jaká situace by musela nastat, aby se tvůj postoj změnil?	45
Graf 4: Znáš osobně nějaké romské děti? Jestli ano, jak s nimi vycházíš?	46
Graf 5: Vnímáš rozdíly v chování, nebo ve vlastnostech u romských a českých dětí?	47
Graf 6: Dokážeš vyjádřit postoj k Romům?	48
Graf 7: Co by se muselo stát, abys ho změnil/a?	49
Graf 8: Jaké mají podle tebe Romové dobré a špatné vlastnosti?	50

ÚVOD

Diplomová práce s názvem „Postoje dětí z majoritní společnosti k romským dětem“ si klade za cíl popsat postoje českých dětí deváté třídy ze základní školy na Kladensku, se kterou byla navázána spolupráce. Tato konkrétní základní škola byla vybrána vzhledem k její lokalitě a to proto, že děti jsou v častém kontaktu s romskými dětmi, a díky tomu jsou schopné své postoje vyjádřit. Dále bylo klíčové popsat, jak obecně tyto české děti vnímají Romy a jaké vlastnosti jim přisuzují. Téma bylo vybráno pro jeho aktuálnost a pro možnost případné zpětné vazby vedení základní školy.

Romská menšina je menšinou, která v české společnosti čítá nejvíce příslušníků. V české společnosti je otázka romské menšiny stále aktuální téma, a to hlavně proto, že stále nebylo dosaženo bezproblémového soužití obyvatel obou skupin. Téma integrace romské menšiny do majoritní společnosti je pravidelně diskutováno odbornou veřejností a plány integrace jsou stále aktualizovány. Stav romské menšiny již je zmapován. V rámci romské komunity je znám historický kontext a monitorován je také vývoj romské kultury. Jsou popsány vyloučené lokality, kde se mohou Romové nacházet a kde byla zahájena spolupráce s nestátními i státními organizacemi. Téměř pravidelně jsou prováděny výzkumy, jak čeští občané obecně vnímají Romy, a naopak, a jak jsou schopni Romové v majoritní společnosti fungovat.

Základem teoretické části této práce je popis Romské menšiny, její aktuální stav, výzkumy týkající se soužití této minoritní společnosti s majoritou. Dále se zaměřuje na fungování romských občanů v české společnosti, na jejich vztah ke vzdělání a na status romských dětí v českých kolektivech. Stěžejní částí teoretické části je deskripce adaptačních procesů, postojů, předsudků a stereotypů, jejichž existence byla klíčová pro realizaci výzkumu. Zmíněna je multikulturní výchova, která je vnímána jako nástroj pro tvorbu takového prostředí, které je otevřeno menšinám a jiným kulturám a zároveň pro předcházení výskytu sociálně patologických jevů jako je např. extrémismus. Prostor je také věnován předsudečnému násilí, kterému se česká literatura příliš nevěnuje. Tento jev není laické veřejnosti znám, a proto je žádoucí jej prezentovat, aby mu bylo možno předcházet. Pro oborové propojení je ve třetí kapitole popsána sociální práce s Romy, její formy a zároveň jsou zmíněny konkrétní organizace, které s Romy spolupracují. Teoretická část byla koncipována tak, aby na jedné straně mapovala pozadí formování romské menšiny na čes-

kém území, její další transformace a na druhé straně reakce českého prostředí. Dále také aby obsahovala faktory, které soužití ovlivňují a jsou tedy základem pro tvorbu postojů českých občanů k Romům.

V rámci empirické části byl proveden kvantitativní výzkum, jehož cílem bylo popsat a zmapovat postoje žáků deváté třídy základní školy na Kladensku k romským dětem. Využito bylo dotazníkového šetření, s důrazem na vlastní vyjádření žáků. Otázky byly klade-ny tak, aby mohly být popsány především konkrétní postoje a to, na čem jsou založeny, případně jaká je schopnost dětí tyto postoje měnit. Prostor byl také věnován tomu, jaké rozdíly vnímají žáci mezi českými a romskými dětmi. Výzkum je zakončen diskuzí o výsledcích šetření, která vede k odpovědi na výzkumné otázky.

Přínosem celé práce je prezentace názorů nastupující generace majoritní společnosti na problematiku, která je po dlouhá desetiletí ožehavým tématem, a která názorově rozdě-luje českou společnost a tím upozorňuje na jeden z jejích handicapů.

1 FORMOVÁNÍ ROMSKÉ MENŠINY NA ČESKÉM ÚZEMÍ

Romové jsou velmi různorodou skupinou a podstatným faktem je, že souhrnný název *Romové* není úplně jednoznačný, přesný. Tato skupina bývá označována buď za národnostní menšinu, která nedisponuje státem, nebo také za etnickou skupinu. Stejně jako jiné etnické, či národnostní skupiny jsou diferenciovány na základě vnitřních znaků, také pojmenování Romové označuje souhrnný název pro slovanské, olašské a moravské Romy. Všechny vyjmenované skupiny žijí na území České republiky, liší se však jazykem, tak tradicemi.

V rámci označení „Rom“ se jedná dle Hladíka (2006, s. 42) o příslušníky skupin, kteří jsou indického původu a toto označení je překládáno jako „muž“, nebo „člověk“.

1.1 Menšiny v České republice

V průběhu vývoje společnosti můžeme být svědky soužití několika kultur a národností. Tato situace je způsobena historickými i jinými vlivy a je nezbytné sledovat, jak vedle sebe dokážou příslušníci jiných kultur koexistovat. Společnost, v níž je možné pozorovat přítomnost několika odlišných kultur je označována za multikulturní. Multikulturní společnost zahrnuje nejen národnostní menšiny, ale také imigranty, kteří mohou být také součástí společnosti.

Dle Hladíka (2006, s. 39) příslušníci menšinového národa žijí na daném území po několik generací, ale vzhledem k pozitivnímu vztahu k vlastní kultuře si ponechají vlastní jazyk, zvyky a tradice, které jsou z hlediska většinové společnosti chápány jako cizí. Hladík do národnostních menšin řadí: malá etnika nedisponující vlastním státem, části velkých státních národů sídlících na území jiného státu, nebo specifické případy na pomezí etnografické skupiny, či sociální skupiny.

V případě Romů, kteří patří k největší menšinové společnosti na území České republiky se autoři neshodují v jejich zařazení do výše uvedených kategorií. Někteří označují Romy za příslušníky etnické skupiny, jiní za rasovou skupinu.

Dle Niessena (2000, s. 25) jsou Romové skupinou čítající devět miliónů příslušníků, která se usazuje v rámci různě velkých skupin v západní i východní Evropě. Při sčítání těchto příslušníků nastávají komplikace vzhledem k tomu, že jsou zaznamenáni jako občané země, z níž přicházejí a nelze tak přesně určit jejich pravý původ. Niessen dále definu-

je národnostní menšinu jako „*osoby bydlící na území státu a mající k danému státu historické a pevné vazby, přičemž se zároveň vyznačují etnickými, rasovými, náboženskými nebo jazykovými rysy, které si přejí uchovávat*“. V praxi se příslušníci menšin evidují obtížně, ale pravidelně tento údaj zaznamenává pravidelné sčítání lidu.

Přítomnost menšin je historicky zaznamenávána na území České republiky téměř již od jejího vzniku. Dle statistik bylo evidováno v r. 1921 13,5 milionů obyvatel, přičemž 51 % Čechů, 14,5 % Slováků a 23,4 % Němců (Hladík, 2006, s. 40).

Dlouhodobě tvoří cizinci ve společnosti ČR nezanedbatelné procento, aktuálně je to přibližně 5 %. (Český statistický úřad, 2020)

Menšinou, která má v českém prostředí také dlouholetou tradici je menšina ukrajinská. Ukrajinci se na českém území začínají objevovat v 16. a 17. století, jako převážně studenti a kozáci, tedy vojáci najatí do války proti Turkům. V 19. století působili na českém území ukrajinští profesoři ve spolupráci s českými. Populace Ukrajinců na začátku 20. století zahrnovala mnoho studentů, zemědělských pracovníků, pracovníků v uhelných dolech, nebo vojáků a důstojníků (Zylinskij a Kočík, 2001, s. 188). Vzhledem k neúspěšnému boji za nezávislost na Ukrajině se počet migrantů na českém území zvýšil. Tito migranti si zde hledali nová zaměstnání a pracovali jako dělníci, nebo živnostníci za podpory Československého státu. Počátkem národnostní menšiny Ukrajinců je označována snaha Ukrajinců získávat československé státní občanství.

Proti tomu počátky existence menšiny vietnamské na území České republiky jsou datovány až od r. 1956, kdy byla založena první česko-vietnamská škola. Generace těchto dětí pokračovala studiem na středních i vysokých školách. V r. 1956 byla také podepsána dohoda o vědecko-technické spolupráci mezi ČSR a VDR. Od tohoto roku přijížděli Vietnamci do Československé republiky jako dělníci, praktikanti, nebo studenti. Někteří z těchto skupin se zdržovali jen sezónně, naopak studenti zůstávali delší dobu, aby svá studia dokončili. Vietnamská komunita dnešní podoby vzniká v r. 1989, kdy je povoleno podnikat. Tato komunita se stává stabilním prvkem české společnosti. Nejčastější příčinou přítomnosti Vietnamců na území ČR je práce, následně možnost podnikání. Aktuálně vyrůstají již několikáté generace původních vietnamských obyvatel, tzv. „banánové děti“. Tito dospívající jsou nejen nositeli vietnamské kultury, ale zároveň jsou součástí té české. Je odhadováno, že vietnamská menšina má 100 000 příslušníků.

Komunitou, která je v posledních letech diskutována v médiích i laickou veřejností je menšina muslimská. K formování muslimské komunity docházelo v období let 1918-1939, kdy zpočátku nebyla formálně uznána, ale prováděla svoji náboženskou činnost. Byl vyvíjen určitý tlak na výstavbu mešity, což se nedařilo, a proto byly využívány ke společné aktivitě prostory, jako např. Islámské, nebo kulturní centrum. Oficiální uznání muslimů ztěžovala náboženská pluralita a vznik několika samostatných organizací vyvíjející vlastní aktivity. Např. Nadace pro založení a provoz muslimského centra v Praze a Nadace pro založení muslimského centra v Brně byly úředně zaznamenány jako kulturní organizace. Výstavba první mešity se uskutečnila v r. 1998 v Brně, následovaly Teplice. Muslimská komunita je specifická tím, že je etnicky i nábožensky diferenciovaná, jedná se o obyvatele např. Turecka, Jordánska, Íránu. V současné době se na českém území dle odhadů nachází 10-20 tisíc muslimů. Jsou to jak původní muslimové, tak Češi, kteří k islámu konvertovali. Situace muslimů je ztížena nepochopením, nebo nerespektováním veřejnosti Islámu vzhledem k opakujícím se teroristickým útokům.

1.2 Historie Romů v ČR

K pochopení toho, jak se Romové integrují do české společnosti dnes, je potřeba znát jejich historický kontext. Je zřejmé, že to, jak se do České republiky dostávali první vlny Romů a jaké postoje vůči nim obyvatelé ČR a Evropy zaujali, ovlivnilo jejich další vývoj jako skupiny.

Romové se objevují na území Evropy od 15. stol. a z počátku byli vnímáni pozitivně, jelikož přinášeli neznámou kulturu, která byla pro tehdejší obyvatele Evropy zajímavá. Zlom nastává na přelomu 15. a 16. stol., kdy církve obviňuje Romy z vyděračství ve prospěch Turků, čarodějnictví, nebo nevěrectví (Nečas, 2002, s. 10).

Stejně tak v rámci Československé republiky byla tato etnická skupina přijímána spíše negativně. Romové se od vzniku ČSSR dále potýkali s protiromskými opatřeními, vyhošťováním, trestáním a byli vnímáni jako potulní cikáni, kteří nemají být součástí společnosti. Romové fungovali jako samostatná komunita, v r. 1926 vzniká první škola pro romské děti a dále také hudební škola. Již na začátku 19. století je přítomná snaha o integraci Romů do společnosti a zájem vzdělavců o tuto menšinu (Hladík, 2006, s. 43).

Během druhé světové války byli Romové, stejně jako Židé pronásledováni nacistickým režimem a následně deportováni do koncentračních táborů v Letech, nebo Osvětimi. V koncentračních táborech zemřelo 70 % - 80 % evropské romské populace (Nečas, 2002).

Romové, kteří se nacházejí na našem území dnes, jsou ti, kteří se mezi lety 1945-1993 přesouvali se Slovenska (Sekyt, 2001, s. 119). Tento přesun romských obyvatel proběhl v několika vlnách. První vlnou lze označit příchozí po první světové válce, kteří osídlili pohraničí a zachovali si svůj jazyk i tradice. Tito Romové jsou v tamější oblasti přijímáni a jsou přirozeně integrovanou součástí obyvatel. Druhou vlnou je označeno obyvatelstvo, které se na našem území objevuje v padesátých a šedesátých letech 20. století, kdy byli organizovány náborové akce na stavby v těžkém průmyslu. Tito Romové byli v době přistěhování mladí a svoji kulturu znali jen částečně, a proto dnes romský jazyk neovládají, stejně jako si neosvojili romské tradice. Tato skupina Romů se do společnosti neasimilovala dostatečně a je vnímána jako problémová. Třetí vlna byla odpovědí na usnesení vlády o likvidaci romských komunit v r. 1965. Tyto přesuny byly násilné a bez záměru respektovat romskou kulturu.

Romští obyvatelé byli přesouváni do lokalit, kde nikdy před tím Romové nežili a byli tak apriori vnímáni jako nepřátelé. Záměrně byli také rozdělováni z jednoho místa do více míst, což způsobilo, že ztratili své tradice a zvyky. Tato skupina Romů je označována za tu nejproblémovější, považují okolní prostředí za nepřátelské a majoritní společnost je odmítá přijmout. (Hladík, 2006, s. 44)

Je zřejmé, že to, jak se Romové v české společnosti cítí a jak fungují, je odrazem jejich akceptace majoritní společnosti v průběhu dějin. Oboustranně negativní vztahy mohou vycházet z opakovaného odmítání Romů v historii.

Jsou definovány tři formy vyloučení Romů z české společnosti, které jsou předpokladem toho, jak Romové fungují dnes (Barša, 2003, s. 231). Občansko-politické vyloučení – je vyloučení, které zahrnuje rasistické smýšlení vůči Romům. Již od devadesátých let 20. století byla v politice aktivní strana, která právě toto smýšlení také vůči Romům zastupovala. Kvůli tomuto smýšlení některých českých občanů se sami Romové vnímají za občany méněcenné, což také podporuje fakt, že zastoupení Romů v politice je téměř nulové. Vzhledem k tomu, že Romové nejsou, nebo nemohou být politicky aktivní, nejsou diskutována témata, která jsou pro Romy samotné aktuální a problematická.

Dále je definováno vyloučení kulturní. Toto vyloučení je dáno dlouhodobou nedostatečnou integrací Romů do majoritní společnosti. Faktorem, který kulturní vyloučení způsobuje, je nedostatečná vzdělanost romské populace, která vychází z nedostatečných školních návyků a jazykové bariéry dětí, nebo naopak z toho, že není vytvořeno adekvátní prostředí pro vzdělávání romských dětí.

Okolností, která hraje důležitou roli v sociálním vyloučení je ekonomická situace občanů. Romové jsou kvůli nedostatečnému vzdělání a kvalifikace jednou z nejnižších sociálních vrstev české společnosti. Vzhledem k tomu, že se část Romů nepřizpůsobila stylu bydlení majoritní společnosti, žijí často v nevyhovujících bytech. Toto způsobuje sociálně-ekonomické vyloučení z české společnosti.

Všechny formy vyloučení by byly řešitelné úspěšnou, smysluplnou a dlouhodobou integrací. Zároveň je potřeba také romské obyvatele zapojit do chodu společnosti, umožnit jim být součástí politiky a rozhodovat tak o tom, jak bude jejich situace řešena. Stejně tak je potřeba minimalizovat z české společnosti smýšlení, které integraci zabraňuje, což je rasismus, předsudky atp.

1.3 Aktuální situace Romů v ČR

Otázka počtu romských obyvatel v České republice je složitá svojí subjektivitou. V rámci sčítání lidu je možné, že se počet obyvatel označujících se za Romy může lišit, vzhledem k tomu, že respondenti mohou odpovídat podle toho, kde se narodili, kde žijí, nebo příslušníkem jaké společnosti se cítí být. V roce 2011 označilo dle Českého statistického úřadu (Český statistický úřad, 2011) při sčítání lidu romský jazyk za svůj rodný 38 270 obyvatel, ale s romskou identitou se ztotožňuje 13 109 občanů.

Tato disproporce vypovídá o rozdílném vnímání příslušnosti k jedné, nebo druhé skupině ve společnosti. V rámci objektivitu byla provedena šetření Ministerstvem práce a sociálních věcí, která se pravidelně věnuje romské menšině a její aktuální situaci.

Dle zprávy úřadu vlády (Úřad vlády, 2019) žije v České republice 262 000 romských občanů, což činí v české společnosti 2,2% celkové populace. Z tohoto počtu žije 60 000 až 80 000 Romů v sociálně vyloučených lokalitách. Nejvíce romských obyvatel žije v Ústeckém, Moravskoslezském a Středočeském kraji. V Praze žije dle statistik 9 000 romských občanů.

1.4 Fungování Romů v ČR

Co se týká vztahů mezi Romy a majoritní společností je zřejmé, že od historického příchodu Romů jsou vztahy spíše antagonistické. Říčan (2000, s. 63) charakterizuje tento vztah jako „chladnou válku“ propukající občas v nepřátelství. Romové se necítí jako součást české společnosti, neuznávají český hodnotový systém, chod společnosti je jim lhostejný a žijí spíše konzumním životem, než plánováním životních cílů a jejich realizací.

V rámci každodenního života se projevuje neznalost a špatná orientace v rámci komunikace s úřady, což často vede k pocitům bezmoci, nebo agrese. Složitě fungování v majoritní společnosti také potvrzují zkušenosti učitelek v oblasti vzdělávání. Děti se ve škole jeví jako zlé, bez vztahu k autoritám, jsou v tenzi.

Říčan (2000, s. 65) touto situací viní české občany, kteří pro romskou menšinu vytvořili tak nepřátelské prostředí, že v něm Romové nemohou bezproblémově fungovat. Příkladem může být vztah Romů ke krádežím. Vzhledem k ústní tradici, kde se často vyskytuje romský zloděj jako hrdina, nevnímají Romové krádež jako přestupek. Stejně jako nevyužití něčeho, čeho mohou zdarma čerpat, by bylo vnímáno jako projev hlouposti. Problém, který česká společnost ve vztahu k Romům také řeší, je vztah k pravidlům, potažmo policistům. Prioritou pro romskou komunitu je solidarita a situace, že by jeden Rom na druhého „donášel“ je nepředstavitelná, přestože se v posledních letech tato tradiční soudržnost rozvolňuje. Policista, nebo četník byl pro Romy vždy nepřítelem. Pobyt ve vězení je znakem mužství a odvahy a není tedy vnímán negativně. Romská komunita je semknutá a odhodlaná spíše majoritní společnosti čelit než do ní zapadnout. Znakem tohoto postavení může být také to, že Romové nepoužívají svá oficiální jména a znají je jen blízcí příbuzní. Na veřejnosti používají k oslovení přezdívky, nebo neoficiální jména.

Dle Říčana (2000, s. 68) mají nejen děti, ale i dospělí Romové sklony ke lhaní. Jejich prezentované názory jsou často jen přebrané od očekávané autority a představa toho, co by v dané situaci mělo být řečeno.

Názory autorů na to, zda se Romové integrovat chtějí a nemohou, nebo naopak, se liší. Dle romského aktivisty Gini, se Romové integrovat chtějí, ale nevnímají pomoc od majoritní společnosti. Výzkum Navrátila (2003, s. 112) potvrzuje, že vztah českých občanů k Romům je stále negativní, a to i v případě, že respondenti nebyli osobně svědky konfliktu, nebo jiné negativně hodnocené situace. Zároveň si také čeští obyvatelé vybírají

bydliště, která jsou co nejvíce vzdálená od romských občanů. Romové vnímají otázku bydliště opačně. Soužití s majoritní společností jim nevádí a nevnímají ho jako konfliktní.

1.5 Romské dítě v české společnosti

Vzhledem k povaze výzkumu této diplomové práce je důležité popsat, jak romské dítě funguje v majoritní společnosti. Jak již od útlého věku interaguje s českými dětmi. Jak vnímá vnější autoritu a jak ji vnímá jeho rodina. Na druhé straně je zásadní postoj českých dětí a kolektivu jako takového. Je klíčové, jaká je interakce dětí ve školském systému, tedy již od chvíle, kdy do něj romské dítě nastoupí. Již v takto útlém věku se tvoří předsudky, nebo naopak pozitivní vztah k zástupcům menšin a určitá otevřenost. Zároveň objektem zájmu je nejen dítě samotné, ale všichni, kteří s ním během školní docházky přicházejí do kontaktu. Jedná se tedy primárně o komunikaci a ideálně o spolupráci rodiny, učitelů, vedení institucí a celého kolektivu v konkrétním zařízení. Česká škola pro Romy představuje represivní instituci a místo, které je určeno především „bílým“ dětem. Vnímají, že startovací podmínky pro romské děti jsou jiné, a proto k české škole nemají důvěru. V předškolním věku dítěte je klíčové tuto nedůvěru minimalizovat a nahradit ji komunikací, diskuzí a vírou v individuální přístup.

Z historického hlediska je zřejmé, že pro Romy vzdělání nepředstavuje nezbytnou hodnotu pro život. K životu v osadě ani v historii, ani dnes není vzdělání něco, co by se jevilo jako potřebné. Ani v komunistickém režimu nebylo vzdělání všeobecně prezentováno jako výhodná životní strategie, tudíž Romové fungovali nadále bez potřeby se vzdělání věnovat. Fyzická práce dávala smysl a představovala zajištění rodiny. Vlivem popsanych faktorů a diskriminace na pracovním trhu je dnes pro Romy obtížné najít si pracovní místo, pro které, v případě fyzické práce, není potřeba žádné vzdělání. Za předpokladu, že si romský občan nenajde zaměstnání, čerpá sociální dávky. Pro pobírání sociálních dávek není potřeba vzdělání, tudíž se opět vzdělání nejeví jako výhodná strategie. Vzdělání jako takové v životě Romů představuje minimální, nebo žádnou výhodu. Z tohoto důvodu romské děti mohou často zanedbávat školní docházku.

Vztah ke školnímu prostředí je problematický, a k tomu, aby se zlepšil, je zásadní citlivá komunikace. Interakce probíhá nejen mezi konkrétní romskou rodinou a školou, ale zahrnuje také celou místní romskou komunitu. Kontakt je třeba navázat při zápisu dítěte do školy. Učitel by měl být trpělivý, pozorný a zájem o jedince udržovat po celou školní

docházku. Je důležité dávat rodičům především pozitivní zpětnou vazbu, pokud je to možné. V rámci kolektivu ve třídě romské dítě nesmí být vnímáno jako podřadné a je třeba tomu aktivně bránit. Učitel by měl zařadit do komunikace s dětmi i pochopení toho, proč je romské dítě jiné. V romské rodině je sice žena vnímána podřadně, je ale výhodné komunikovat především právě s matkou, která se může stát potencionálně spojencem učitele. Zároveň je ale důležité respektovat, že při zásadnějších rozhodnutích je nutné, aby byl při diskuzi přítomen otec.

Dalším důležitým pilířem komunikace během školní docházky dítěte je neústupnost (Říčan, 2003, s. 114). V některých případech je žádoucí, aby byl učitel vstřícný nikoliv ústupný. Hranice vztahu mezi učitelem a romskými rodiči musí být pevně dané. Rodiče musí vnímat, co je důležité dodržet a respektovat tak některé pokyny učitelů. Obecnou podstatou celé problematiky je respekt.

To, jaký vztah má romská rodina ke vzdělání, ke školskému systému a škole je stále předmětem diskuze. Vzhledem k počtu romských dětí žijících v České republice se jedná o aktuální téma a snahu o nalezení takového východiska, které by bylo v praxi reálné, smysluplné a vázalo se k takovým cílům, které by situaci změnilo.

2 ROMOVÉ V MAJORITNÍ SPOLEČNOSTI

Vztahy mezi Romy a majoritní, českou společností jsou stěžejním tématem této práce. Nejenže jsou základním prvkem výzkumu, ale vzhledem k počtu Romů v ČR jsou i tématem, který se dotýká velké části majority. Jak vyplývá z literatury a téměř všech výzkumů, které se zabývaly vztahy mezi Romy a českými občany, je situace víceméně stabilní. Přesto jsou vztahy směrem k této menšině většinou negativní, a proto v následující kapitole budou popsány prvky, které jsou součástí myšlení, které iniciuje negativní vnímání menšiny v majoritní společnosti. Existují ale i nástroje, které mohou toto smýšlení regulovat. Jsou jimi -mimo jiné- různé úrovně osvěty, do níž můžeme započítat i multikulturní výchovu. Ta má nezastupitelnou roli v pozitivním vnímání kulturní diverzity.

2.1 Adaptační procesy

V případě soužití dvou, nebo více kultur dochází k několika různým formám adaptace. Každá z nich se liší svým průběhem, intenzitou i délkou. Je klíčové sledovat tyto procesy aktuálně a také predikovat, jak se budou vyvíjet do budoucnosti.

Adaptačními strategiemi jsou integrace, asimilace, separace a marginalizace (Berry, 1997, s. 5-68). Tyto popsané strategie jsou možnými výsledky přizpůsobování se jiné kultuře. To, jak soužití probíhá, není jen otázkou postojů majoritní společnosti, ale také toho, jaké vzorce s sebou přináší menšina. V každém případě je základem nekonfliktního soužití obou skupin vzájemné respektování práv a svobod. Na adaptační proces má také zásadní vliv celkové klima společnosti. Pokud občané z majoritní společnosti akcentují násilí a diskriminaci, je zřejmé, že i minorita bude reagovat a své adaptační procesy této situaci podřídí. Separace a marginalizace směřuje k rozdělení společnosti, ve které se každý subjekt vyznačuje striktně individuální kulturní identitou. Integrace a asimilace naopak přispívají k jednotě společnosti, a tedy jejího progresivního fungování jako celku. Taková společnost se jeví jako konzistentní, více odolná vůči případným negativním sociálním jevům.

Téma integrace je společné pro celou Evropu, ve které neustále dochází k prolínání mnoha kultur. Proto byl určen pro evropské země dokument Rámec integrační politiky, který zahrnuje doporučené postupy pro tento náročný proces, kterým integrace je. Doporučuje se, aby z tohoto dokumentu čerpaly nejen vládní, ale i nevládní instituty. V rámci in-

tegrační politiky se podporuje kulturní a náboženská identita a její rozvíjení, pracovní příležitosti a vzdělání jako takové.

2.1.1 Sociální integrace

Sociální integrace je procesem, během kterého se příslušníci jiných kultur, nebo národností, stávají plnohodnotnými členy majoritní společnosti, zároveň si ale ponechávají své kulturní vzorce, jako jsou např. zvyky a tradice. Členové minority by měli mít možnost využívat všech institutů společnosti, a nejen se plně podílet na jejím každodenním životě, ale také mít možnost ho ovlivňovat a zároveň využívat všech možností, které jsou poskytnuty členům majoritní společnosti. Tento proces je procesem dlouhodobým a v Evropských státech trvá více než jednu generaci. Zároveň přináší pro společnost jako takovou výzvy, které nemusí občané vnímat apriori pozitivně, a proto také často může docházet ke konfliktům.

Jak pro většinovou společnost, tak i pro menšinu je přínosné, když tento proces probíhá bez problému, k čemuž by docházelo, pokud by si lidé z většinové společnosti uvědomovali přínos jiné kultury (Niessen, 2002, s. 9-11). V procesu integrace je potřeba využít vzájemného přínosu obou skupin. K nekonfliktnímu začlenění příslušníků minoritní společnosti a jejich přijetí většinovou společností je zapotřebí dvou faktorů. Prvním je pochopení a přijetí faktu, že Evropa je otevřena migrantům a vzhledem ke své poloze se stala cílem přistěhovalců. Druhým faktorem je existence zásad rovnosti lidských práv. Jistota rovnosti před zákonem zajišťuje zmírnění konfliktů a uvolnění napětí.

2.1.2 Sociální asimilace

Další variantou, která v případě soužití dvou odlišných kultur může nastat, je asimilace. Asimilace je procesem, při kterém se menšina přizpůsobí většinové společnosti a přebírá tak její kulturu, jazyk i způsob života. V poměrně krátkém časovém úseku dochází k rozplynutí původní kultury, se kterou příslušníci menšiny přicházeli.

Dle Říčana (2000, s. 62) v případě Romů byla i v České republice do r. 1989 uplatňována politika asimilační. Bylo tedy žádoucí, aby se přizpůsobili českému životnímu stylu a zjednodušili si tak život na území cizího státu. Po roce 1989 se již objevuje snaha spíše romskou kulturu zachovat. Stát se snažil o emancipaci romských občanů a o rozvoj jejich jazyka a tradic, v praxi ale následkem předchozích požadavků se stále směřovalo spíše

k asimilaci. Díky usnesení vlády z r. 1999 měli Romové nadále sami rozhodovat o tom, do jaké míry chtějí svoji komunitu asimilovat.

Vzhledem k oběma procesům je důležitá oboustranná spolupráce, přičemž je klíčové, jak se k nim postaví romští občané. Romové na území ČR již téměř nejsou propojeni se svou původní kulturou. Většina romských aktivistů se přiklání spíše k přizpůsobení se majoritní společnosti a zejména převzetí hodnotové orientace. Romští aktivisté sice mají ve svých programech na předních příčkách příslušnost k romské národnosti a až poté příslušnost k České republice, ale z důsledků dalších požadavků vyplývá, že vedou k asimilaci, nebo dokonce k zániku romské kultury.

2.1.3 Separace a marginalizace

Jak již bylo popsáno, separace a marginalizace jsou výsledkem adaptačního procesu, v průběhu kterého se menšinová skupina izoluje od majoritní. Při separaci příslušník menšiny necítí potřebu kontaktu s majoritní společností a nadále zachovává prvky původní kultury. Marginalizace je stavem, při kterém imigrant nemá zájem udržovat kontakt s majoritní společností, ale zároveň neudrží kontakt ani s původně primární menšinovou komunitou. Nejvýraznějším efektem výše popsaných adaptačních procesů je sociální vyloučení, které je signifikantním prvkem romských komunit v České republice.

Navrátil (2003, s. 34) definuje sociální vyloučení jako situaci, ve které je daný jedinec limitován v přístupu k institucím a zdrojům, které nejen uspokojují základní životní potřeby, ale také mu umožňují být plnohodnotným členem dané společnosti.

Příčinami sociálního vyloučení je například chudoba, nízký příjem, nezaměstnanost. V případě Romů je to také omezený přístup na trh práce. Ten může být způsoben jak nedostatkem kvalifikace, tak absencí potřebných dovedností k výkonu práce. Další příčinou sociálního vyloučení je nedostatečný přístup k základním službám a obecně nedostatek či absence pořádání společenských akcí. Veřejný prostor totiž není využíván efektivně a tak, aby byl pro občany přínosem, což také zabraňuje v rozvíjení sociálních kontaktů občanů. Všechny zmiňované problémy se prolínají s charakterem lokalit, který je v problematice sociálního vyloučení zásadním kritériem

2.2 Postoje

Postoje usnadňují lidem myšlení i chování a díky nim vědí, jak na podněty budou reagovat, protože se s nimi již setkali v minulosti a mají tedy vytvořený určitý opakující se vzorec.

Allport (2004, s. 574) definuje postoj jako „*mentální a nervový stav pohotovosti, organizovaný zkušenostmi, vyvíjející direktivní nebo dynamický vliv na odpovědi individua vůči všem objektům a situacím, s nimiž je v relaci.*“ Ke správnému pochopení postojů je důležité zdůraznit, že se jedná o naučené a zároveň konzistentní koncepty.

Definice postoje dle Eagly&Chaiken (1993, s. 1) zní: „*Postoj je psychologická tendence, která je vyjádřena na základě hodnocení konkrétního subjektu s nějakým stupněm libosti či nelibosti.*“ Z této definice je zřejmé, že postoj má základní rysy, kterými jsou hodnocení, postoj k objektu, tendence. Hodnocení obsahuje složky skládající se postupně z kognitivní, afektivní a následně behaviorální. Postoj objektu se následně pohybuje na škále od negativní po pozitivní. Prvek, který je objektem zájmu postoje může mít jakékoliv vlastnosti, které se v postoji nepromítají.

Tendence je popsána jako vnitřní stav, který trvá konkrétní čas a je vytvářen dřívějšími zkušenostmi jedince reagovat s určitým stupněm pozitivivity nebo negativity na objekt postoje (Eagly a Chaiken, 2007, s. 581).

Termín, který bývá s postojí často zaměňován je názor. Názory a postoje se ale liší právě v emoční dimenzi. Názor je vnímán jako neutrální složka myšlení, je to určitá představa, která je vnímána jako pravdivá. Naopak postoje již nesou emoční složku a vyvolávají jí emoce. Důležité k rozpoznání názoru a postoje jsou také konkrétní hodnoty dané osoby.

Postoje rozdělují na implicitní a explicitní, dle mentální aktivity, ze které vycházejí. Toto rozdělení určuje také to, zda jsou postoje vědomé, nebo nevědomé a zda jsou kontrolované, či intuitivní. To, že je postoj vědomý a explicitní umožňuje, že jedinec je schopen ho reflektovat a nadále s ním pracovat. Pro vyvolání tohoto typu postoje je nutné vynaložit snahu jedince, který si toho je vědom a zároveň je takto schopen tento postoj popsat, reálně vnímat a rozpoznat. Postoj, který je implicitní a nevědomý, je pro jedince obtížně čitelný, a tak snadno se v něm neorientuje, nemusí přesně vědět, co ho vyvolává. Jedná se o postoj, který nespadá pod sebereflexi. Charakteristikou implicitního postoje není nevědomost jedince, ale jeho samovolné objevení jako reakce na určitý podnět

2.2.1 Charakteristiky postoje

Pro pochopení postojů je důležité popsat také jejich charakteristiky. Tyto popsané charakteristiky mají velký vliv na kontinuitu postoje, a také na jeho výstupy v podobě lidského chování. Postoj obsahuje těchto sedm vlastností (Krosnick & Smith, 1994, s 279-289): extremitu, přímou a nepřímou zkušenost, dostupnost, ukotvení, konzistence hodnocení, ambivalenci a intenzitu.

Extremita postoje říká, jak moc negativní, či pozitivní náboj postoj má. Přímá, nebo nepřímá zkušenost postoje naznačuje, zda jedincův postoj pramení z osobní zkušenosti, nebo ze zprostředkované. Dostupnost postoje se projevuje ve chvíli, kdy dojde ke konfrontaci jedince s objektem. Jedná se o rychlost, kterou se postoj aktivuje v paměti. Ukotvení obsahuje relevantní zprávy o postoji jako např. zkušenosti a přesvědčení vycházející z postoje. Konzistence hodnocení ukazuje míru shody mezi konkrétním postojem a jednou z jeho částí neboli komponent. Ambivalence udává možnost přítomnosti jak negativních, tak pozitivních částí postoje. Síla postoje ukazuje míru odolnosti postoje ke změně, a to, jak je možné ho ovlivnit vnějšími, nebo vnitřními faktory.

2.2.2 Struktura a funkce

Postoje jsou tmelícím prvkem v rámci sociálního přizpůsobení a jejich sdílení vzbuzuje pocit sounáležitosti. Stejně, nebo podobné postoje ve společnosti vzbuzují pocit, že si příslušníci společnosti jsou podobní, mohou určitá témata sdílet a porozumět si.

Jednou z funkcí postojů je vymezování se vůči vnějšímu světu. V tomto procesu dochází ke spojování toho, co člověk vidí a vnímá s tím, co si myslí, nebo také s tím, co si myslí, že vnímá. Výsledkem externalizace je právě vytvoření celostního postoje k určité situaci, nebo objektu. Díky této funkci jedinec pozná vnitřní konflikt, který postoj může vyvolat.

Funkce postojů byly kategorizovány také do těchto kategorií: adaptivní, funkce ego-obrany, funkce hodnota-expresivní, funkce znalosti (Katz, 1960, s. 163-204). Funkce adaptivní vychází ze sklonu maximalizovat odměny a minimalizovat tresty, tedy o dosažení předem vytyčených cílů. Funkce ego-obrany chrání osobnost jedince v případech, že by byl konfrontován s jeho nežádoucími vlastnostmi a činy. Ochranou je zpracování této konfrontace tak, aby jedince neranila a nejevila se mu jako stresující, nebo vyloženě negativní i když tak mohla být myšlena. Funkce hodnota-expresivní uspokojuje jedince a po-

máhá mu vytvořit takovou představu seberealizace a uspokojení vlastních postojů. Funkce znalosti strukturuje jedincovi jeho pojetí světa, jeho poznatky a zkušenosti tak, aby jim porozuměl. Pomáhá také propojovat nové poznatky a postoje s jeho hodnotovým systémem.

V souvislosti se strukturou byl vytvořen model třech komponentů postojů. V tomto modelu je postoj vnímán jako konstrukt a konkrétní komponenty jsou odvozeny z chápání postoje obecně. Tyto komponenty jsou díky jejich projevům pozorovatelné a měřitelné. Komponenty se projevují na úrovni kognitivní, emotivní a konativní a jsou tak rozděleny do těchto tří skupin, které se navzájem ovlivňují.

2.3 Předsudky a jejich redukce

Předsudky jsou běžnou součástí každodenního života a vyplývají z rozmanitosti lidských postojů a hodnot. Jsou prvkem lidského myšlení, který nelze eliminovat, a můžeme je zařadit do určitého typu postojů.

Hayseová (1998, s. 121) definuje předsudek jako „*fixovaný, předem zformovaný postoj k nějakému objektu projevující se bez ohledu na individualitu nebo povahu tohoto objektu.*“ Při interakci s tímto objektem člověk s předsudky nepřiznává existenci alternativního vysvětlení. Výsledek této interakce je předem určen představou člověka s předsudky.

Tvorba a následné užívání předsudků je opět formou zjednodušování lidské mysli. Jejich základem často není reálná zkušenost, může se jednat jen o zkušenost přenesenou, nebo vykonstruovanou. V tvorbě předsudků hrají důležitou roli také emoce, jedná se tedy o postoje, které jsou emočně zbarvené a situačně ovlivněné. Vzhledem k tomu, že předsudky nemusí být založeny na realitě, obtížně se eliminují a jsou rezistentní vůči argumentaci. I kvůli těmto rysům se přenášejí z generace na generaci.

Jsou popsány určité principy, dle kterých se etnické předsudky tvoří a nadále fungují. Vznik předsudků má základ buď v osobnosti jedince, nebo vzniká z jeho neinformovanosti. Čím méně informací má člověk o dané skupině, tím větší má tendenci tvořit si předsudky a na základě nich jednat. V případě konfliktu dvou skupin, se z diskriminace slabší skupiny stává norma. Předsudky jsou také popsány jako kulturně sdílené, jsou známy velkému počtu členů dané skupiny a zároveň jsou vázány na společenské normy. Inteligence, vzdělání a příslušnost k sociální vrstvě, negativně ovlivňuje tvorbu předsudků.

U dětí je zřejmé, že předsudky přebírají od svých rodičů a již od útlého věku jsou schopni rozlišit etnické skupiny, postoje k nim si ale tvoří až později.

Úplná eliminace předsudků, jak již bylo zmíněno, je téměř nemožná. Je možné ale dojít alespoň k určité redukci. Redukce předsudků má dle Hayesové (1998, s. 127) tyto podmínky: *„zúčastnění musejí mít rovnoprávné postavení. Musí být příležitost k osobnímu kontaktu, je nutný kontakt s nestereotypními jedinci, kontakt mezi skupinami musí být podporován společností, měla by existovat příležitost ke spolupráci.“*

Ve společnosti, kde je snaha o redukci předsudků vůči etnické skupině by měla existovat rovnoprávnost nejen k občanům majoritní společnosti, ale také k etnickým menšinám. Je důležité, aby společnost vnímala i úspěchy příslušníků etnických menšin. V rámci interakce obou skupin dochází k informovanosti majority o menšině a tvoří se tím základ ke změně postojů. Ke každé menšině, nebo subkultuře se váží určité předsudky. Lidé mají tendenci ostatní soudit na základě jejich vzhledu, nebo např. domnělých charakteristik. Ať už mají stereotypy jakoukoliv funkci, jsou pevným bodem lidského myšlení a jsou využívány na denní bázi. S Romy se pojí také konkrétní stereotypy, které se přenáší z generace na generaci a v dnešní době nemusí být založeny na pravdě. Mezi nejčastěji vytýkané vlastnosti a následné předsudky vůči Romům patří: hlučnost, nevzdělanost, lenost, neúcta vůči okolí, odmítání autorit.

2.3.1 Předsudečné násilí

Termíny „předsudečné násilí“ a „násilí z nenávisti“ v českém prostředí není laickou veřejností příliš znám. Organizací, která se zabývá předsudečným násilím jako jediná v České republice, je In Iustitia, o.p.s. Ve veřejné debatě předsudečné násilí není zmiňováno, není aktuálním tématem, a proto se k němu ani laická, ani odborná veřejnost nevyjadřuje.

Předsudečné násilí je takové násilí, které vychází z předsudků směřovaných vůči napadenému z pohledu agresora. Jedná se o neverbální, psychické a fyzické napadání. Důraz je kladen na pohnutku tohoto násilí, tedy předsudek jako takový.

Násilí z nenávisti může být a je užíváno jako synonymum předsudečného násilí. Jedná se o termín z anglického „hatecrime“ (Kalibová, 2011), tedy násilí motivováno nenávistí, kdy v českém prostředí nabývá významu, které neodpovídá realitě. Tento termín je užíván spíše mezinárodními organizacemi. Mezi násilí z nenávisti se řadí: verbální násilí,

zastrašování, psych, nátlak, sexuální násilí, fyzické násilí, kyberšikana, nebo teroristické útoky. V obou případech se tedy jedná o násilí, které je pácháno na lidech jiného etnika, barvy pleti, víry, nebo např. politického názoru, než je agresor. Ve společnosti panuje představa, že takové násilí je pácháno jen extremisty, což se v praxi nepotvrzuje.

V rámci řešení předsudečného násilí a pomoci obětem naráží sociální pracovníci a organizace na některé překážky, které brání tomu, aby oběť vyhledala jakoukoliv pomoc. Tyto překážky vychází ze samotných popsaných charakteristik předsudečného násilí a jen těžko se jejich výskyt ovlivňuje. Častou překážkou je, že jen některé formy násilí z nenávisťi lze označit jako trestní čin, což přináší problém s další spoluprací s policií ČR a následným trestáním pachatele. Klienti, a tedy oběti předsudečného násilí mohou mít pocit, že se jim nedostává spravedlnosti a pachatel bude v násilí nadále pokračovat. Jednou z charakteristik předsudečného násilí je vysoká latence. Oběti mohou mít strach z pomsty útočníka, a proto nevyhledají pomoc. V případě některých jedinců je téma jejich odlišnosti natolik citlivé, že i to může způsobovat spíše uzavření se do sebe, nenahlášení činu a opakovanému prožívání trestného činu. Některé oběti mohou být cizinci, kteří mají jazykovou bariéru, a proto pomoc nevyhledají.

2.4 Stereotypy

Pojem stereotyp je definován Ashmore a Del Bocaovou (1981, s. 16) jako „*strukturovaný soubor osobních přesvědčení o attributech skupiny lidí.*“

Dle Snydera (1981, s. 415) „*mají stereotypy tyto vlastnosti: kategorizují další osoby na základě přímo viditelných a rozpoznatelných znaků, přisuzují soubor vlastností pro všechny členy skupiny a pro každého člena této skupiny.*“

Na rozdíl od předsudků mohou mít stereotypy negativní i pozitivní konotaci. Jedná se ale také o určité zjednodušení vnímání okolního světa. Stereotypy určují lidské posuzování druhých a následně vztahují určité charakteristiky nejen na jednoho, ale všechny jedince, kteří mají stejný zmíněný viditelný znak. Konkrétní stereotypy se váží ke konkrétnímu jedinci. Ten je nadále aplikuje, aniž by ověřoval, zda toto přisuzování chování a vlastností je v konkrétním případě oprávněné, či nikoliv. Vznik stereotypů je spojen s kategorizací, která funguje nevědomě. Tento proces využívá nápadných znaků, kvůli kterým jsou následně lidé řazeni do sociálních kategorií. Pokud je jedinec zařazen do určité

kategorie, automaticky jsou mu připsány i další vlastnosti a znaky, spojené s touto kategorií. Kategorizace nemusí být racionální a je spíše impulzivní.

Podobně jako u postojů, také proces využívání stereotypů je dělen na automatický a řízený. Některé stereotypy jsou řízeně užívány a vykonstruovány, naopak automatické mohou vznikat i bez přímé konfrontace. Vznik stereotypů u konkrétních jedinců může být odlišný, vzhledem k tomu, že lze hovořit o vysoké, či nízké úrovni předsudků a také o různé míře vlivu na percepci a chování. Funkcí stereotypů je zjednodušovat myšlení v rámci kontaktu s ostatními. Stereotypy také zmenšují objem dojmů a myšlenek, které má jedinec v případě kontaktu s druhým jedincem, pokud se zaměří na jeden výrazný znak, který ho již přiřadí do určité skupiny. Lze hovořit o zjednodušení interakcí a orientace.

Existence popsaných mechanismů umožňuje formování stereotypů. V rámci diferenciací stereotypů na autostereotypy a heterostereotypy lze rozlišovat stereotypy o skupině vlastní, a naopak o skupině cizí. Vlastnosti přisuzovány skupině vlastní jsou hodnoceny pozitivně, negativní vlastnosti jsou přisuzovány skupině cizí, které není jedinec, který hodnotí součástí.

2.5 Multikulturní výchova

Multikulturní společnost, je taková společnost, ve které žije několik skupin jiných kultur. Hodnoty multikulturní společnosti jsou zakotveny na rovnosti a respektu. Přestože obyvatelé všech skupin rozdílů politické, ale např. i náboženské vnímají, zasazují se o to, aby každý mohl svobodně ve stejné společnosti žít. Všechny skupiny obyvatel musejí mít přístup ke společenskému životu a k politické participaci společného státu. Ve státě, kde žije více kulturních skupin je nezbytná eliminace rasismu a dalších extremistických a nenávistných hnutí. Naopak musí být vytvořeno takové prostředí, ve které mohou jak majorita, tak minorita žít společně a společně tak vytvářet podporující a snášenlivé klima pro všechny. K fungování multikulturní společnosti přispívá multikulturní výchova. Je důležité, aby bylo vytvářeno prostředí, ve kterém bude docházet k respektu obou stran, což je podstatou multikulturní výchovy. Multikulturní výchova si klade za cíl zlepšit vztahy mezi majoritou a menšinou, klíčovými je tedy výchova a vzdělávání. Proto je multikulturní výchova především pedagogickým nástrojem. Ten vytváří prostor pro společnou diskusi a dialog.

Dle Průchy (2009, s. 123) „*multikulturní výchova vyjadřuje snahu vytvářet prostřednictvím vzdělávacích programů způsobilost lidí chápat a respektovat jiné kultury než svou vlastní. Má značný praktický význam vzhledem k vytváření postojů vůči imigrantům, příslušníkům jiných národů, ras apod.*“ Z této charakteristiky vyplývá, že je potřeba již od útlého věku děti seznamovat s možnými odlišnostmi kultur, aby nedocházelo k vytváření sociálně patologického prostředí.

Kirovová (2003, s. 9) vidí multikulturní výchovu v širokém pojetí jako soužití lidí odlišných původů a etnik v kulturně diverzifikované společnosti.

Cílem je učit děti uvědomit si odlišnosti, kriticky myslet a vytvořit si vlastní názor. Klíčové je vědomí, že důležitá je vlastní zkušenost, nikoliv informace šířená médií, zprostředkované. Důležité je také u dětí podpořit pozitivní sebepojetí a podpora skupinové identity. Dospívající a děti se musí naučit si být vědomi nejen vlastních dobrých a špatných vlastností, ale musí být schopni posoudit to u ostatních. I děti z majority se musí cítit přijímání, aby mohli přijímat ostatní. Ve školním prostředí je klíčové podporovat u dětí smysl ke spravedlnosti a toleranci, zároveň odstup od předsudků a stereotypů, naopak posilovat vlastní hodnocení na základě osobních zkušeností.

2.5.1 Metody multikulturní výchovy

Metody multikulturní výchovy jsou vždy využívány dle věku a úrovně vzdělávání studentů. Využití multikulturní výchovy začíná již v předškolním věku, pokračuje až do vysokoškolského stupně. V předškolním věku jsou využívány herní prvky, pro děti musí být zábavné a snadno pochopitelné. V tomto věku je také pro vyučující důležité jít příkladem a nebýt zatížen předsudky. Na základní škole se již předávají základní informace a je působeno na kognitivní složku dětí. Studenti si tak osvojují vzorce myšlení i chování. Využívá se her, diskuzí, besed, videí a pracovních listů. Učivo střední školy navazuje na předchozí základy, prohlubuje teoretické základy a využívá již vytvořených kompetencí. Často využívanými metodami jsou navíc projekty a zaměření se na kritické myšlení. Vysoké školy tvoří základ pro budoucí sebevzdělávání v oblasti kultury a multikulturní společnosti a je využíváno analýzy dokumentů, nebo např. mediálních analýz.

Obecně je podstatou vzbudit ve studentech reálný zájem o situaci. Využívat příklady z praxe a zkušenost dětí v praxi jako takovou. Základem je určité teoretické penzum znalostí, které studenti přebírají a praxe na něj navazuje. Na multikulturní výchovu někteří

autoři pohlížejí spíše jako na výzkum, který má konkrétní cíle. V tomto případě je využíváno metod výzkumných, ale také psychologických. Multikulturní výchova je vnímána jako proces a během delšího časového úseku je zkoumán jeho efektivita a např. vlivy výchovy na celkový vzdělávací proces. Žáci si v průběhu studia osvojují kompetence, které jim usnadňují fungování v multikulturní společnosti a v rámci tohoto procesu je kladen důraz na interakce a praxi v životě. Jedná se o nácviky, nebo reálná setkání s osobami z jiných kultur.

3 SOCIÁLNÍ PRÁCE S ROMY

Sociální práce s Romy musí být komplexní a kontinuální. Sociální pracovníci se s Romy setkávají v neziskových, i vládních organizacích v rámci všech úrovní i forem sociálních služeb. Navrátil (2003, s. 202) odkazuje na určité principy, které je zásadní při práci s romskými klienty dodržovat. Vzhledem k tomu, že se jedná o klienty pocházející z odlišné kultury, je potřeba reflektovat hodnoty této kultury a mít potřebné znalosti o ní. Sociální pracovník by měl mít systematický zájem o romskou menšinu. Klíčové je, aby respektoval individualitu konkrétního klienta a zachovával jeho důstojnost. Specifické při práci s Romy je také to, že je potřeba soustředit se nejen na klienta samotného, ale také na jeho sociální prostředí.

Při práci s Romy, stejně jako s ostatními klienty je důraz kladen na dodržování Etického kodexu sociálních pracovníků, dle kterých musí být zachována lidská práva (Matoušek, 2003, s. 370). Etické chování musí být dodrženo jak ve vztahu ke klientovi, tak zaměstnavateli a kolegům. Při práci s klientem musí být zachována jeho důstojnost a formulovat svůj cíl musí sám. Sociální pracovník ho aktivizuje a dopomáhá mu k tento cíl naplnit. Ve vztahu k zaměstnavateli musí sociální pracovník plnit své povinnost a jednat v zájmu organizace. Ve vztahu ke kolegům se etické chování promítá do respektu v názorech i jednotlivých praktikách. Důležité je dbát také na etické chování v rámci společnosti, kdy se sociální pracovník zaměřuje na to, aby sociální problémy, které vznikají byly reflektovány a následně řešeny. V rámci své kariéry působí na zlepšení sociálních podmínek ve společnosti a na vytvoření prostředí, ve kterém každý v případě potřeby může vyhledat takovou pomoc, která bude odpovídat jeho problému.

Reflektovat při spolupráci je třeba také obecný cíl sociální práce, který dle Matouška zahrnuje (2003, s. 13) podporu klienta v řešení sociálního problému, adaptovat se na nároky společnosti. Dále také klientovi pomoc v případě potřeby zprostředkovat a poskytnout mu služby, zdroje a kontakty. Neméně důležitým cílem je, aby systém podpory a pomoci fungoval komplexně a efektivně.

3.1 Specifika sociální práce s Romy

Jak již bylo naznačeno sociální práce s Romy má svá specifika. Motivace řešit situaci musí vycházet od klienta, který si sám musí uvědomovat závažnost situace. U romských

klientů se může objevovat laxní přístup, a proto je potřeba dbát na klientovu aktivizaci. Sám klient musí vyhodnotit, že sociálních služeb chce využít a nadále spolupracovat a podnikat kroky k řešení problému. Je potřeba poukazovat na to, že sám klient je hybnou silou spolupráce.

Sociální pracovník si musí být vědom, že romský klient může mít jiný životní styl, hodnotový systém, a především pochází z jiného kulturního prostředí. V rámci sociální práce s klienty, kteří přichází z jiných kultur je využíván kulturně senzitivní přístup, který zohledňuje právě kulturní prostředí klienta a respektuje ho. Překážkou, která může při spolupráci s Romy nastat, je jazyková bariéra, kdy někteří Romové žijící na českém území neovládají český jazyk na komunikační úrovni, nebo na takové úrovni, aby byli schopni v něm řešit sociální problémy. V rámci odlišného hodnotového systému klientů je důležité, aby byl sociálním pracovníkem respektován, ale zároveň aby byl klient podpořen v bezkonfliktním fungování v rámci společnosti.

Specifikem, které vyplývá ze spolupráce s Romy, je také práce ve vyloučených lokalitách. Kontakt s lidmi z vyloučených lokalit je problémový v tom, že sociální pracovník se v něm nemusí cítit bezpečně a je si vědom, že toto prostředí není pro klienta vhodné a nespokojuje jeho potřeby. Tyto lokality jsou prostředím, ve kterém se nachází rodiny s nejnižšími příjmy a zároveň místem, kde je vysoký výskyt sociálně patologických jevů (Nedělníková, 2008, s. 66).

V případě, že sociální pracovník vstupuje do tohoto terénu a naváže spolupráci s klientem, musí si být vědom všech rizik, která jsou s tím spojena. Obyvatelé vyloučených lokalit jsou frustrovaní a jejich sociální situace je nepříznivá. Sociální práce nadále musí probíhat komplexně, mapovat, a především řešit všechny problémové aspekty života klienta. Jedná se především o sociální zakázky, jako jsou bydlení, finance, zaměstnanost. Sociální práce zahrnuje sociální poradenství, monitoring v dané lokalitě a spolupráci s dalšími subjekty.

Ke specifické spolupráci s romskými klienty dochází také v případě, že se stanou oběťmi předsudečného násilí, nebo trestného činu spojeného s rasismem. Vzhledem k tomu, že v České republice je rasismus stále přítomen, mohou být Romové napadáni pro barvu pleti, nebo jejich původ. K vyhledání obětí předsudečného násilí dochází v rámci monitoringu, který je prováděn v médiích a na internetu a také během terénní práce ve vyloučených lokalitách. V případě, že je navázána spolupráce s oběťmi předsudečného násilí,

je jim poskytováno odborné poradenství v oblasti právní, i sociální (Kalibová, 2016, s. 37-40). Poskytnutí těchto služeb by mělo klientovi pomoci vyrovnat se incidentem a spravedlivě pachatele potrestat.

3.2 Úrovně sociální práce s Romy

Sociální práce s Romy může probíhat na několika úrovních. Jedná se o mikroúroveň, která zahrnuje práci s jednotlivcem tzv. casework. Při této metodě je důležité zaměřit se na dílčí cíle s jedním konkrétním klientem, které jsou součástí individuálního plánu a následně ve spolupráci s klientem tyto dílčí kroky plnit. Obecným cílem je zlepšení sociálního fungování klienta (Levická, 2003, s. 68).

Z podstaty sociální práce vychází, že aktivní musí být především klient, který musí být zároveň motivován ke změně. Sociální pracovník klienta aktivizuje, domlouvá s klientem, co je v jeho silách a co za něj naopak udělat nemůže.

Další úrovní je práce se skupinou, nebo s rodinou, kde je objektem zájmu sociálního pracovníka více lidí a je potřeba se zaměřit na skupinu jako celek. Jedná se např. o školní, nebo pracovní kolektiv. Spolupracuje se se všemi členy tak, aby byl sociální problém klienta, nebo jakéhokoliv člena skupiny vyřešen, ale neměl zároveň dopady na ostatní. V těchto případech se může jednat o špatné sociální fungování některých členů, přičemž to může negativně ovlivnit jak jeho život, tak také sociální interakce skupiny jako celku (Matoušek, 2003, s. 288).

Také v případě rodiny je spolupracováno se všemi členy, aby bylo zajištěno, že sociální problém nebude mít negativní dopady na některého z jejích členů. Romské rodiny jsou zpravidla velké, s více dětmi a soužití je vícegenerační. Proto tato práce může zahrnovat práci i se členy širokého okruhu rodinných příslušníků, v centru pozornosti mohou být děti a snaha o jejich neohrožený vývoj.

Nejčastější úrovní sociální práce s Romy je v rámci makroúrovně, tedy v rámci komunitní práce

3.2.1 Komunitní práce

V centru pozornosti stojí tzv. komunita, se kterou je následně spolupracováno. Komunitu Hartl (2010, s.24) definuje jako „*místo, kde člověk může získávat emocionální podporu, ocenění a praktickou pomoc v každodenním životě.*“

Dle určitých definic je rozlišována několik typů komunit. V případě sociální práce s Romy se jedná o občanskou komunitu. Komunitní práce si klade za cíl vyvolat a podporovat společenskou změnu v rámci místního uskupení občanů.

Za znaky komunitní práce dle Matouška (2003, s. 254) je považováno řešení konfliktů, uskutečňování změn v místní komunitě, vztahující se na problémy obyvatel a skupin komunity. Dále se komunitní práce váže ke zdrojům a možnostem místního společenství, vyžaduje participaci na řešení problému a rozhodování o životě komunity. Dále také vede k přerozdělování a sdílení zdrojů, odpovědnosti a kompetence, umožňuje lidem ovlivnit to, co se s nimi bude dít.

Samotná komunitní sociální práce má také své fáze, které je důležité dodržet k úspěšnému naplnění cílů a k oboustranně pozitivně hodnocené práci mezi komunitou a komunitním pracovníkem. První fází je fáze zjišťování a analýza potřeb. Klíčové při této fázi je zjistit reálné požadavky obyvatel komunity, nikoliv požadavky externích spolupracovníků, což předem zaručuje určitou míru participace členů komunity. Metoda, která se ke zjištění potřeb využívá, je tzv. SWOT analýza. V rámci této analýzy dochází k přesnému popisu předností, nedostatků a hrozeb v průběhu komunitního plánování, což zajišťuje efektivitu práce. Další fází komunitního plánování je fáze samotného plánování. V této fázi spolupracující realizátoři projektu formulují a vytvářejí cíle práce, ale také konkrétní plánované kroky, které k těmto cílům povedou. Také do této fáze je nutné zahrnout obyvatele komunity a vědět kdy a jak je vhodné je zapojit. Realizátor musí také dbát na dostačující prezentaci projektu a plánovat i financování, které je pro celý projekt klíčové. Při plánování se oslovují případné spolupracující organizace, které s cílovou skupinou také pracují, nebo mohou jakýmkoliv jiným způsobem přispět do celého procesu. Další fází je realizace plánu. V této fázi se realizátor zaměřuje na efektivní komunikaci jak v rámci obyvatel komunity, tak v rámci realizačního týmu. Prostředí změny musí být přátelské, aby spolupráce mohla proběhnout. I po dokončení projektu zůstávají realizátoři v kontaktu s komunitou, a proto musí být vzájemný vztah kladný. Poslední fází je fáze evaluace neboli vyhodnocení. V rámci evaluace jsou hodnoceny mimo jiné jednotlivé zájmové skupiny, které byly do projektu zapojeny a dochází k tomu pomocí dotazníků, nebo průzkumů.

Aby byla komunitní sociální práce úspěšná, je potřeba, aby si obyvatelé komunity byli vědomi, že právě oni jsou hlavními aktéry změny. Jejich představa participace by měla

být aktivní, nikoliv řízená. Obyvatelé by měli vlastní motivaci a představu, jak vypadá ideální cíl a zároveň si také své názory prosadit.

3.3 Formy sociální práce s Romy

Při práci s Romy jsou zohledněna specifika i v rámci forem poskytovaných sociálních služeb. Formy sociální práce jsou dle zákona o sociálních službách definovány jako ambulantní, kdy klient dochází do služby, terénní, kdy sociální pracovník dochází do přirozeného prostředí klienta a pobytové, které jsou spojeny s ubytováním.

Ambulantní sociální služby jsou takové služby, které jsou poskytovány v prostorách organizace, nebo instituce která tyto služby poskytuje. V případě romských klientů, kteří patří mezi problematické klienty, sociální pomoc příliš často nevyhledávají z vlastní iniciativy a služeb využívají minimálně. Romské děti ale naopak velice často využívají služeb nízkoprahových center a možností trávit volný čas mimo svoji komunitu.

Terénní sociální služby jsou spojeny s depistáží, tedy s vyhledáváním klientů v jejich přirozeném prostředí. Jedním z cílů terénní práce je motivovat klienty k tomu, aby pomoc vyhledali a následně využili služeb, které odpovídají jejich potřebám. Terénních služby mohou přinášet ocenění klientů ve smyslu zachování přirozeného prostředí klienta, a také uznání jeho integrity a soukromého prostoru.

Pobytové služby jsou služby poskytující ubytování. Konkrétně jsou to např. azylové domy, nebo domy pro seniory. Romské rodiny, které se ocitají ve finanční tísní, využívají nabízených pobytových služeb na přechodnou dobu. V rámci spolupráce se sociálními pracovníky se soustředí na to, aby si našli stabilní a dlouhodobé bydlení.

V rámci poskytování sociálních služeb je poskytováno sociální poradenství, které klientům poskytuje informace, které jsou pro jeho situaci zásadní. Jedná se o poradenství základní, nebo odborné. Romští klienti využívají poradenství např. v případě vyplňování žádostí o sociální dávky, nebo při jiných úkonech spojených s administrativou. Dále je poskytována sociální péče zahrnující např. pečovatelskou službu, chráněné bydlení, nebo centra denních služeb. Romští klienti služeb sociální péče příliš v praxi nevyužívají, což je dáno také tím, že péči zajišťují v rámci rodinného kruhu. Zákon o sociálních službách definuje také služby sociální prevence, což jsou např. domy na půl cesty, stacionáře, nebo nízkoprahová zařízení. Tyto služby jsou využívány především romskými dětmi, které využívají možnosti trávení volného času v bezpečném prostředí.

3.3.1 Terénní sociální práce

Terénní sociální práce, nebo také “streetwok” je z hlediska zákona o sociálních službách prováděna terénní formou. Tyto sociální služby jsou dále vymezeny zákonem č. 108/2006 Sb., O sociálních službách, § 69 jako „*terénní služby poskytované osobám, které vedou rizikový způsob života nebo jsou tímto způsobem života ohroženy. Cílem služby je tyto osoby vyhledávat a minimalizovat rizika jejich způsobu života. Služba závazně obsahuje tyto základní činnosti: zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí*“ (Zákon č. 108/2006 Sb.)

V souvislosti s romskou menšinou lze hovořit také o práci ve vyloučených lokalitách. V tomto případě se spolupráce zaměřuje na minimalizaci rizik spojených se sociálním vyloučením. V rámci terénní sociální práce přichází sociální pracovník do kontaktu s klienty v jejich přirozeném prostředí, vzhledem k tomu, že je pravděpodobné, že tito specifictí klienti sociální službu nevyhledají, nebo ji apriori odmítají. Klient se ve svém přirozeném prostředí cítí bezpečně, což je základem pro budování spolupráce mezi sociálním pracovníkem a tímto klientem. Během konzultací může lépe komunikovat a sdělovat informace, které jsou pro kontakt důležité a které by v cizím prostředí řekl později, nebo vůbec. Sociální pracovník má v případě terénní práce lepší představu o tom, jak a kde klient žije, jak vypadá jeho okolí, jak se k sobě lidé chovají v dané komunitě, z čehož čerpá při další práci s klientem. Zároveň je důležité dbát na profesionalitu a dodržování etických hodnot sociálního pracovníka, vzhledem k tomu, že dostává do osobního prostoru klienta.

Terénní práce s obyvateli vyloučených lokalit je dle Někdeškové (2008, s. 66) „*práce s lidmi, kteří již jsou sociálně vyloučení a lze se tedy setkávat s diskriminací, rizikovým životním stylem, sníženou sociokulturní kompetencí, nebo ztíženým přístupem k legálním formám výdělečné činnosti, závislostí na sociálních dávkách a s tím spojenou materiální chudobou.*“ Spolupráce s romskými klienty ve vyloučených lokalitách může zahrnovat životní strategie, které jsou orientované spíše na přítomnost, nebo blízkou budoucnost, důraz na rodinné vztahy a potřeba finančně podporovat rodinné příslušníky, nízká finanční gramotnost, negativní zkušenosti s prostředím mimo komunitu, jazyková a kulturní bariéra a nepochopení romského stylu života.

Sociální pracovník řeší s klientem aspekty každodenního života, které se jeví jako rizikové a které je potřeba změnit. Jedná se o bydlení, finance, zaměstnanost, uplatnění na

trhu práce, sociálně patologické. Proto je spolupráce dlouhodobá a je žádoucí, aby klient změnil své návyky ve spolupráci se sociálním pracovníkem.

3.4 Organizace spolupracující s Romy

K povaze výzkumu této diplomové práce, a především jeho významu je důležité zmínit organizace, které spolupracují s romskými klienty a přispívají k tomu, aby soužití majoritní a minoritní společnosti probíhalo bezkonfliktně. Některé organizace pomáhají předávat a udržovat romskou kulturu, nebo sdružovat Romy. Jedná se tedy o organizace, které se věnují sociálními poradenství a pomoci, kultuře, vzdělávání, volnému času, nebo politické participaci.

Neziskovou organizací, která se jako jediná v České republice věnuje předsudečnému násilí je IN Iustitia, o.p.s. Tato organizace vznikla v roce 2010 a byla založena advokátkou Klárou Kalibovou, PhDr jako reakce na protesty proti Romům. In Iustitia, pomáhá různým obětem předsudečného násilí, ale z výročních zpráv o předsudečném násilí vyplývá, že nejvíce ohroženou etnickou skupinou jsou Romové. Za rok 2019 byla navázána spolupráce s 13 Romy, z celkového počtu 82 klientů. In Iustitia se skládá z týmu sociálních pracovníků a týmu právního. Poskytuje sociálně-právní poradenství, případně zastupování v trestném řízení. V rámci sociální práce je nabízen například doprovod na PČR, nebo k soudu, dle situace klienta je zprostředkována zdravotní, nebo psychologická péče, dále se poskytuje pomoc klientovi s komunikací s dalšími organizacemi. In Iustitia má pobočku v Praze a Brně. V Praze je potřeba, aby klient předem kontaktoval pracovníky formou formuláře na internetových stránkách, nebo telefonicky. V Brně je možné přijít bez předchozího kontaktu. In Iustitia také zpracovává statistické údaje a analytickou činnost, kterou nadále poskytuje dalším organizacím. Dále se prostřednictvím této organizace konají vzdělávací školení např. pro policisty, nebo sociální pracovníky ohledně předsudečného násilí. (In-Iustitia, 2020)

Organizace zabývající se sociálním poradenství a pomoci konkrétně Romům jsou např. Sdružení Romů a národnostních menšin Plzeňského kraje, nebo Sociálně-právní poradna Občanské sdružení přátel města Milovice. Organizace věnující se lidským právům Romských občanů jsou např. Občanské sdružení za lidská práva Romských občanů, Občanské sdružení ROMODROM, nebo např. Nadace Tolerance.

Romodrom o.p.s. poskytuje sociální služby a vzdělávací programy klientům, kterým hrozí sociální vyloučení, nebo jsou v nepříznivé sociální situaci. Pracovníci se zaměřují na klienty v jejich přirozeném prostředí, poskytují pomoc v rámci sociální rehabilitace, nebo nabízejí sociálně-aktivizační programy pro rodiny. Stejně jako většina ostatních organizací poskytují odborné sociální poradenství a také terénní programy. Občanské sdružení za lidská práva Romských občanů bylo založeno v r. 1999, hájí práva Romských občanů a zabývá se především integrací Romů do majoritní společnosti. V rámci spolupráce je kladen důraz na samostatnost klientů a na zodpovědnost za vlastní činy. (Romodrom, 2020)

Organizací, která se zabývá aspekty každodenního života, je Romea, o.p.s., což je romská mediální a vzdělávací organizace. Tato organizace sdružuje romské, ale i neromské občany a primárním cílem této organizace je boj proti rasismu a zvýšení povědomí o romské kultuře, podpora romské komunity prostřednictvím nejrůznějších projektů a také rozšíření střední vrstvy Romů. Na webových stránkách jsou prezentovány zprávy z romské komunity, důraz je kladen na objektivní mediální obraz. Zároveň jsou také organizovány volnočasové aktivity, nebo letní dětské tábory. Tato organizace se zaměřuje také na podporu Romských studentů a vzdělání romských občanů obecně. (Romea, 2020)

4 EMPIRICKÁ ČÁST

Podstatou empirické části je samotný výzkum, který se zabývá tématem postojů dětí z majoritní společnosti k romským dětem. V souvislosti s danou problematikou, a také v souvislosti s definovanými cíli byl zvolen kvantitativní výzkum, který zkoumá měřitelné, porovnatelné jevy a jejich klasifikace je prováděna prostřednictvím statistických metod (Reichel, 2009, s. 41). Kvantitativní výzkum je také využíván v případě, že autor výzkumu je schopen odhadnout jaké proměnné jsou zásadní pro stanovený výzkumný problém.

Reichel uvádí (2009, s. 41), že „*kvantitativní výzkum předpokládá, že fenomény sociálního světa, které činí předmět zkoumání, jsou svým způsobem měřitelné, či minimálně nějak tříditelné, nebo uspořadatelné a informace o nich jsou získávány v jisté kvantifikovatelné a formálně porovnatelné podobě. Analyzovány jsou statistickými metodami.*“ Obecně jsou popisovány výhody kvantitativního výzkumu jako možnost zkoumání větších skupin respondentů a získávání přesných číselných dat, jejichž analýza není časově náročná. Předpokladem pro kvantitativní výzkum je deskripce určeného jevu, který je koncipován z číselných dat.

Empirická část diplomové práce zahrnuje cíle výzkumu, hlavní a dílčí výzkumné otázky, metodiku sběru dat, charakteristiku respondentů, limity šetření, etické zásady výzkumu, analýzu a interpretaci dat, výsledky dotazníkového šetření a diskusi. Vzhledem k povaze stanovených cílů byl kvantitativní výzkum proveden v rámci dotazníkového šetření. Klíčovým byl výběr respondentů, tedy žáků devátých tříd na Kladensku. Toto dotazníkové šetření bylo zpracováno tak, aby vedlo k naplnění stanovených cílů výzkumu. Další ambicí tohoto výzkumu bylo také předat výsledky šetření vedení základní školy, jejichž žáci se výzkumu účastnili, což by mělo vést k tvorbě přehledu vztahů mezi českými a romskými dětmi v dané lokalitě, případně zmapování společenského klimatu a vyhledání vzniků rasistických, či sociálně-patologických myšlenek.

Metodou kvantitativního výzkumu, která byla využita k získání dat, bylo dotazníkové šetření. Dle Hendla (2016, s. 82 až 83) je dotazník nejčastěji využíván v rámci statistických šetření, jeho prostřednictvím výzkumník získává pocity a postoje respondentů.

Dotazník byl sestaven z osmi otevřených otázek, které vycházely z teoretické části této diplomové práce a následné operacionalizace.

4.1 Cíle empirické části

Stanovení cíle je počáteční fází výzkumného projektu a jemu je přizpůsoben celý proces. Cílem tohoto výzkumu bylo zmapování postojů dětí z majoritní společnosti k romským dětem v konkrétní základní škole. Dále popis tvorby názorů u těchto dětí a vlivy, které na ně nejčastěji působí. Dílčím cílem bylo zjistit, jaká je schopnost dětí tyto postoje modifikovat a také okolnosti, za kterých celý proces probíhá. Důraz byl také kladen na vlastnosti, které jsou romským dětem přisuzovány.

Na základě výše uvedených cílů byla vytvořena HVO, která zní: „Jaké jsou postoje dětí z majoritní společnosti k romským dětem? K rádnému porozumění výsledků výzkumu byly stanoveny dvě dílčí výzkumné otázky. DVO1 zní „Co nejvíce ovlivňuje postoje těchto dětí?“ a DVO2, která je formulována jako: „Na základě čeho, jsou děti schopné své postoje změnit?“.

4.2 Charakteristika respondentů

V rámci realizace výzkumu bylo zásadní vybrat respondenty tak, aby byli schopni formulovat odpovědi na otázky. Klíčové bylo, aby otázky v dotazníku byly pro děti srozumitelné a aby byli schopné na ně odpovědět. Byli zvoleni žáci deváté třídy základní školy, se kterou byla navázána spolupráce. Žáci deváté třídy jsou schopni formulovat svůj názor na podnět, jsou schopni ho obhájit a zároveň dostatečně vnímají okolní svět a registrují společenské problémy, které se týkají Romů. Na základě lokality, věku, ale především příslušnosti k deváté třídě ZŠ byli respondenti vybráni tzv. účelovým výběrem, který je dle Dismana (2009, s. 112) založen „na úsudku výzkumníka na tom, co by mělo být pozorováno a na tom, co je možné pozorovat“.

Podobně Chráska (2016, s. 22) hovoří o výběru záměrném, který není vybrán náhodně, ale na základě vyhodnocení určitých aspektů výzkumníkem. Vzhledem k tomu, že se jednalo o všechny žáky deváté třídy, jednalo se také o výběr totální.

Dalším kritériem bylo zvolení takové lokality, kde jsou obyvatelé ve styku s menšinami, především s Romy. Zvolen byl Středočeský kraj – Kladensko. V okolí Kladna žije dle primátora Šimáčka okolo 7 000 Romů (Romea, 2017). Obec, kde se základní škola nachází má 2 000 obyvatel, součástí komunity jsou arabské, romské, ruské rodiny. Komunita funguje bez problémů, nedochází ke konfliktům mezi rodinami z majoritní spo-

lečnosti a rodinami z menšin. S ohledem na to, že jsou respondenti nezletilí a základní škola je v dané lokalitě pouze jedna, v rámci zachování anonymity výzkumného vzorku nebude blíže specifikováno, o kterou základní školu se jedná, ani název konkrétní obce. Oslovena byla třídní učitelka deváté třídy a následně byl dotazník distribuován elektronicky.

4.3 Hypotézy

Základ pro formulování hypotéz tvoří konceptualizace, a tedy teoretické poznání vycházející z teoretické části. Hypotézy byly stanoveny tak, aby vyjadřovaly vztah mezi proměnnými.

Vývoj dítěte jen nejméně ovlivněn prostředím, ve kterém dítě vyrůstá. Hypotéza č. 1 byla proto stanovena: *Postoje dětí jsou více ovlivněny rodinou než sociálními sítěmi.* V souvislosti s věkem respondentů souvisí i Hypotéza č. 2: *Postoje rodičů mají pro děti větší hodnotu než názory vrstevníků prezentovány na sociálních sítích.* Vzhledem k tomu, že obecným předpokladem je spíše nepříznivý vztah k romským dětem, lze očekávat, že i chování romských dětí bude reflektováno jako méně přijatelné. Hypotéza č. 3: *Děti z majoritní společnosti hodnotí chování romských dětí ve škole spíše jako více konfliktní.* Z literatury a výzkumů vyplývá, že majoritní společnost má k Romům nepřátelský vztah. Proto byla formulována Hypotéza č. 4: *Děti z majoritní společnosti mají méně přátelský vztah k romským dětem než k dětem ze své majoritní společnosti.*

4.4 Limity šetření

Žáci, tedy respondenti byli seznámeni s cílem výzkumu, zdůrazněna byla anonymita odpovědí. Vyplnění dotazníku bylo zadáno v rámci distanční výuky. Možným limitem by mohlo být nepochopení termínu „postoj“, čemuž vyučující předešla tím, že před vyplněním dotazníku žákům pojem vysvětlila. Problematické také mohlo být získání dostatečného počtu odpovědí, k čemuž nedošlo v souvislosti s vazbou autorky práce s pedagogickým sborem této konkrétní základní školy.

Dalším limitem byla aktuální situace v době distribuce dotazníku. Dotazník byl distribuován mezi zářím až listopadem 2020, tedy v době, kdy byl vyhlášen nouzový stav, a na základních školách probíhala distanční výuka. Původně měl být dotazník vyplněn osobně, což by garantovalo jak možnost případné konzultace nad jednotlivými dotazy, tak

dohled nad odevzdáním všech distribuovaných dotazníků. V důsledku výjimečné situace však musel být dotazník odeslán elektronicky.

4.5 Etické zásady výzkumu

V rámci realizace výzkumu byly dodrženy etické zásady. Respondenti byli obeznámeni předem s tím, že dotazník je zcela anonymní. V textu celé práce není jmenován název základní školy, ani obec, ve které se základní škola nachází. O průběhu výzkumu bylo informováno vedení školy a pedagogický sbor. Vyplnění dotazníku nebylo povinné, pokud žák nevěděl, jak odpovědět, mohl odpověď na otázku vynechat, nebo vyplnit „nevím“. Respondenti byli ubezpečeni o tom, že jejich odpovědi budou využity výhradně pro účely výzkumu této diplomové práce.

4.6 Metodika sběru dat

Zvolena byla strategie kvantitativního výzkumu. Ke sběru dat v rámci kvantitativního výzkumu bylo vzhledem k počtu respondentů a šíře výzkumu jako nejvhodnější zvoleno dotazníkové šetření.

Dotazník je tvořen za účelem získat zpětnou vazbu od reprezentativního vzorku respondentů v relativně krátkém časovém úseku a je „určen otázkami ke sběru dat dále zaujímá pozici mezi výzkumnými otázkami, strategií a procesem sběru dat“ (Punch, 2008, s. 46). Klíčová je formulace otázek a jejich relevance. Dotazník musí být snadno pochopitelný a důležité je, aby byly eliminovány potenciální chyby spojené s vyplněním dotazníku.

Dle Reichela (2009, s. 119) se jedná o písemný způsob dotazování, který ale má určitá aplikační omezení ve smyslu, že není použitelný u některých respondentů.

Dotazník byl vytvořen na online serveru www.surveymonkey.com, který také nabízí vyhodnocení výsledků dat pomocí datové matice, která byla využita při analýze dat v programu Microsoft Excel. Otázky byly sestaveny pro toto dotazníkové šetření na teoretickém základě představeném v první části této práce. Dotazy, kterých bylo osm, byly položeny volnou formou.

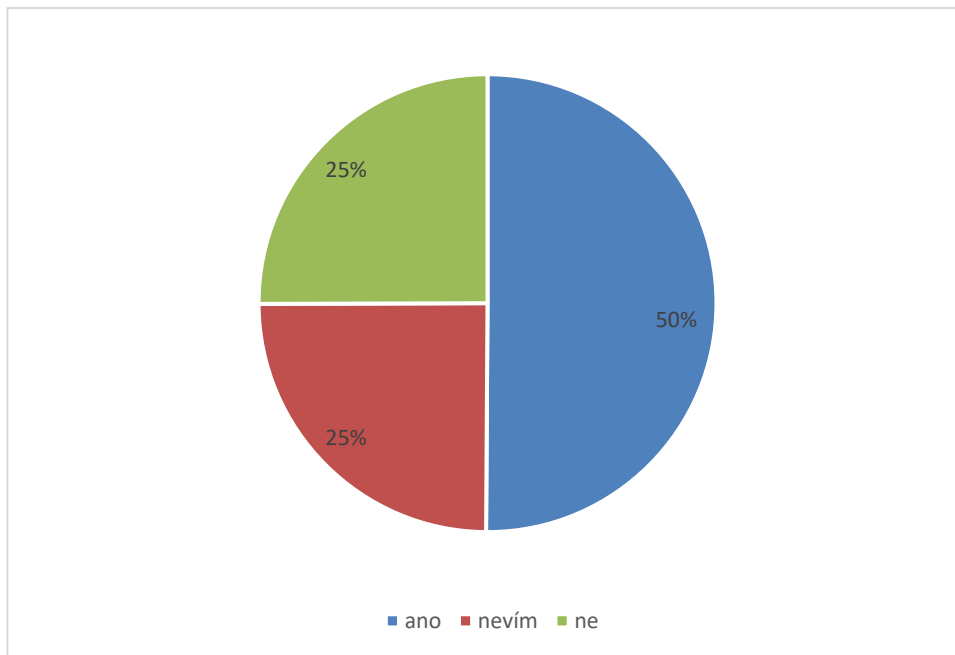
Dotazník vyplnilo 24 žáků, návratnost tedy byla 100 %. Jak je zmíněno výše u dotazníku byly zachovány etické zásady výzkumu.

4.7 Interpretace dotazníkového šetření

Dalším krokem výzkumu je srozumitelný přepis získaných dat a jeho podrobná analýza. Ta směřuje k odpovědím na výzkumné otázky a finálně k ověření hypotéz.

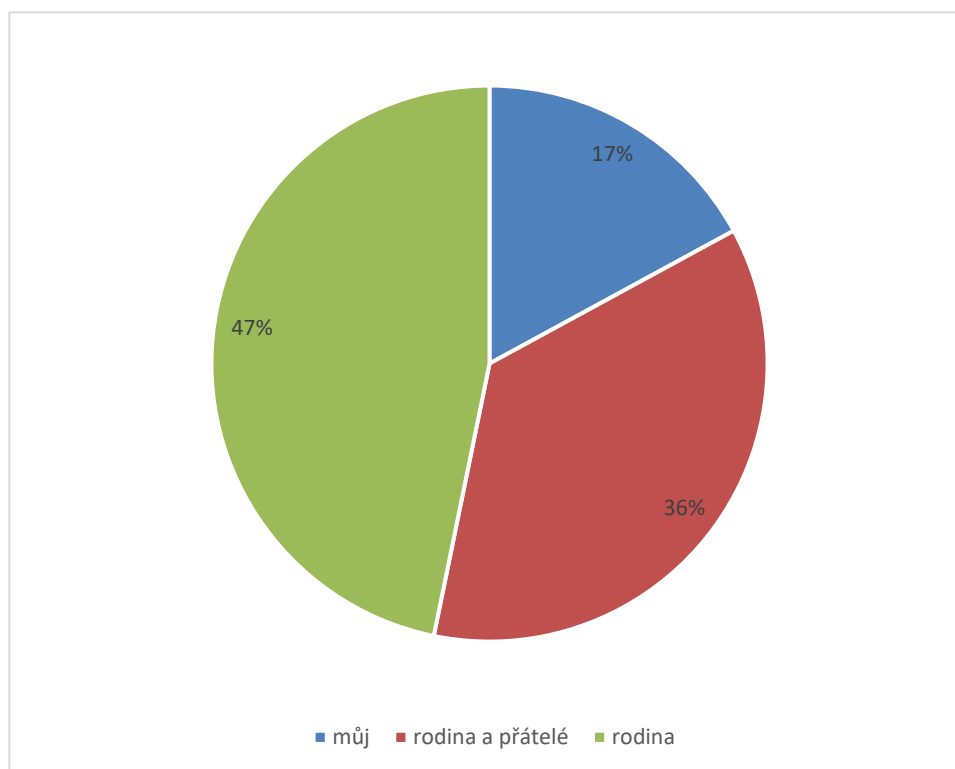
Analýza a následná interpretace dat byla vytvořena prostřednictvím Microsoft Excel, kdy na základě datové matice byly vytvořeny tabulky. Jednotlivým odpovědím byly přiřazeny kódy pro lepší orientaci v datech. Z tohoto materiálu byly vytvořeny následující grafy.

Graf 1: Ovlivňují tvoje postoje sociální sítě, kamarádi, nebo rodina?

Zdroj: autorka (vlastní)

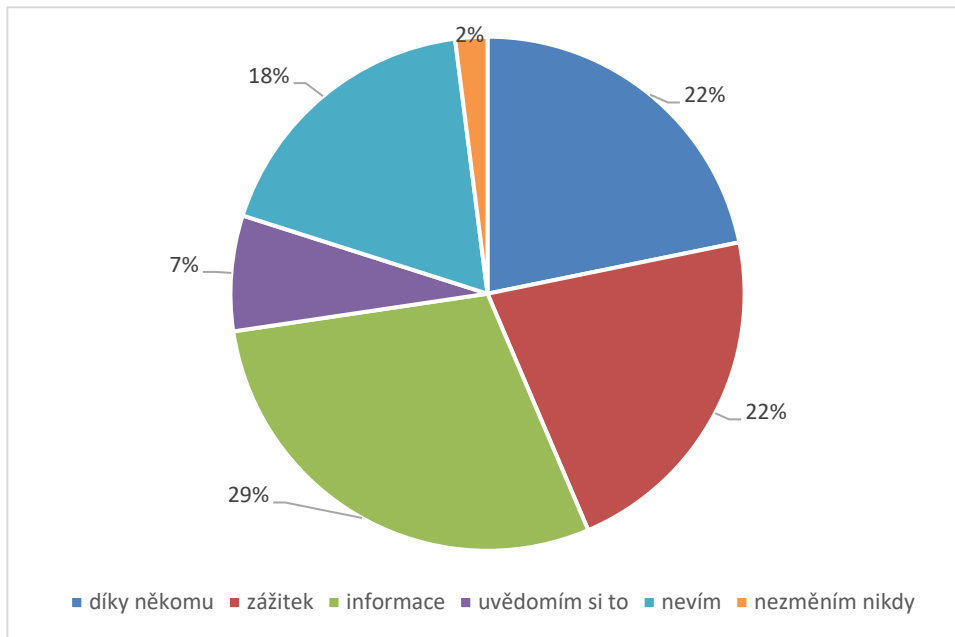
Graf 2: Koho názor má pro tebe největší váhu?

Zdroj: autorka (vlastní)

První a druhá otázka byla zaměřena na to, co nejvíce ovlivňuje postoje dětí a koho názor pro ně má nejvyšší hodnotu. Vzhledem rozsahu volného času, který děti tráví na internetu, byly do znění otázky zařazeny také sociální sítě. 50 % respondentů uvedlo, že jejich postoje jsou ovlivněny sociálními sítěmi, rodinou i kamarády. Na navazující otázku, koho názor pro ně má největší váhu nejčastěji odpovídali, že to jsou buď rodina, nebo kamarádi. 47 % respondentů ve své odpovědi uvedlo pouze rodinu, nebo rodiče. 17 % respondentů odpovědělo, že největší váhu pro ně má jejich názor, k čemuž vedla např. odpověď: „*Vůbec. Mám vlastní názor a stojím si za ním.*“ Zároveň také 25 % respondentů odmítlo, že by jejich postoje byly ovlivněny sociálními sítěmi, kamarády, nebo rodinou. V některých odpovědích bylo zmíněno, že sociální sítě postoje neovlivňují vůbec, např. u respondenta č. 3, který odpověděl: „*Sociální sítě mé názory neovlivňují skoro vůbec, kamarádi ano a rodina také. Ale většinou si stojím za svým názorem.*“

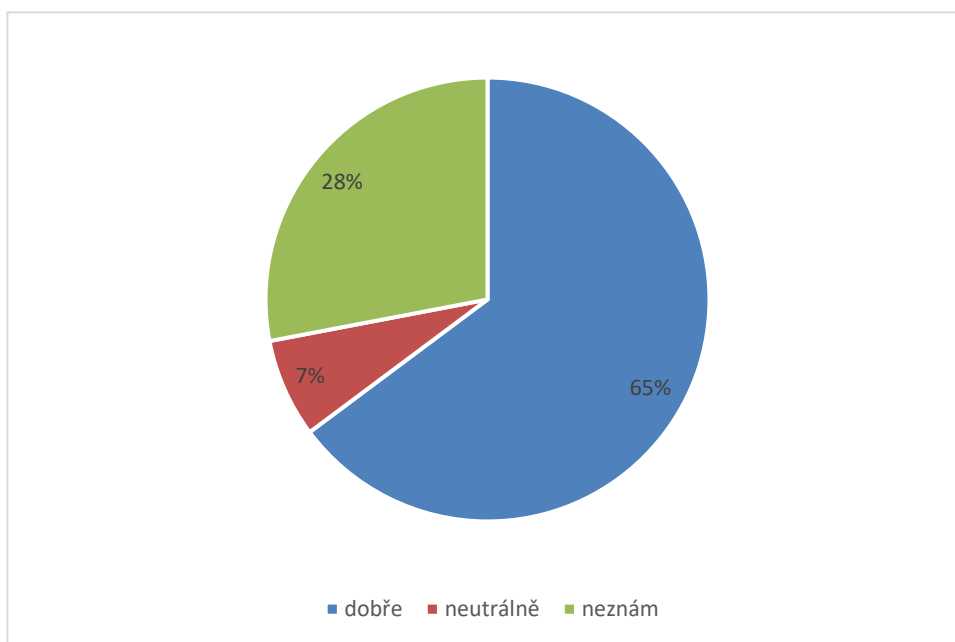
Graf 3: Jaká situace by musela nastat, aby se tvůj postoj změnil?

Zdroj: autorka (vlastní)

Literatura jasně udává způsoby, kterými se postoje mění. V rámci výzkumu bylo užitečné získat pohled od respondentů, jak se postoje mění z jejich pohledu. Diverzita odpovědí již byla větší. 18 % nevědělo, jaká situace by jejich postoj změnila, což je vzhledem k jejich věku pochopitelné. 7 % respondentů uvedlo, že jejich postoj by se změnil, pokud by si oni sami uvědomili, že není správný, respondent č. 12 odpověděl: „*Kdybych si uvědomila, že můj názor není dobrý.*“ 29 % odpovědělo, že svůj postoj jsou schopni změnit na základě nově získaných informací, např. respondent č. 5 odpověděl: „*Dozvěděla bych se více informací, které by mi rozšířily obzory o daném tématu, nebo by mi někdo ukázal věci z jiného (jeho) pohledu.*“. 22 % respondentů odpovědělo, že svůj postoj změní v případě, že se dostanou do jiné situace a změna postoje je pro ně spojena se zážitkem, nebo novou zkušeností, respondent č. 4 napsal: „*Nějaký silný zážitek.*“ Stejný počet, tedy 22 % přiznalo, že svůj postoj mohou změnit na základě někoho jiného, tedy např. pokud změni postoj jejich rodiče. 2 % respondentů má za to, že své postoje nemění.

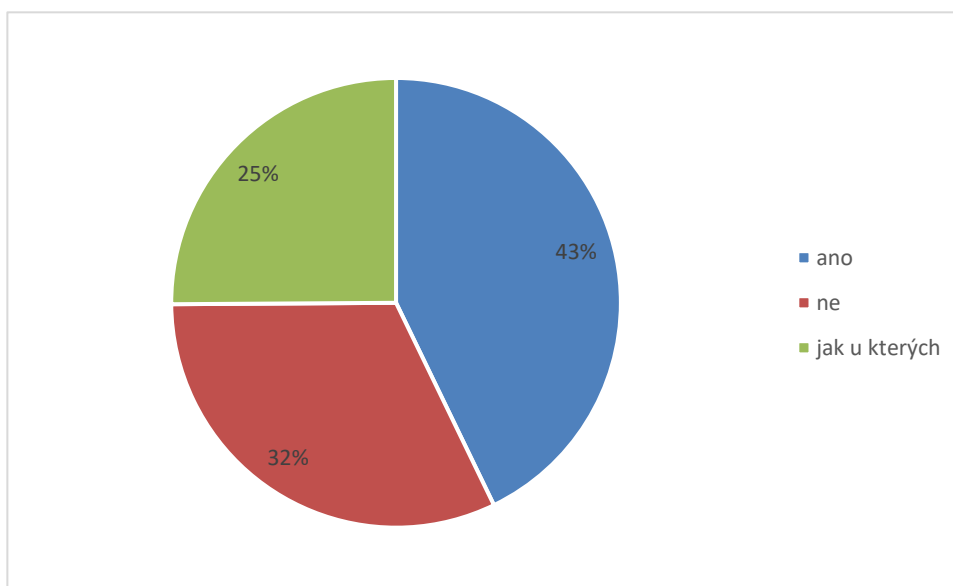
Graf 4: Znáš osobně nějaké romské děti? Jestli ano, jak s nimi vycházíš?

Zdroj: autorka (vlastní)

Druhá část dotazníku již byla zaměřena na otázky týkající se romských dětí. 65 % respondentů uvedlo, že zná osobně jednoho, nebo více romských dětí a že s nimi vychází dobře, nebo jsou přátelé. 7 % odpovědělo, že vztah s romskými dětmi charakterizují spíše neutrálně, což popisují např. jako vztah ke spolužákovi ve třídě, jako např. respondent č.9: „*Ano, potkávám je ve škole, na ulici apod. Vyloženě přátelský vztah jsem doposud s žádným nenavázala.*“ 28 % respondentů nezná osobně romské děti, tudíž odpovědi na další otázky se u těchto respondentů nezakládaly na osobní zkušenosti.

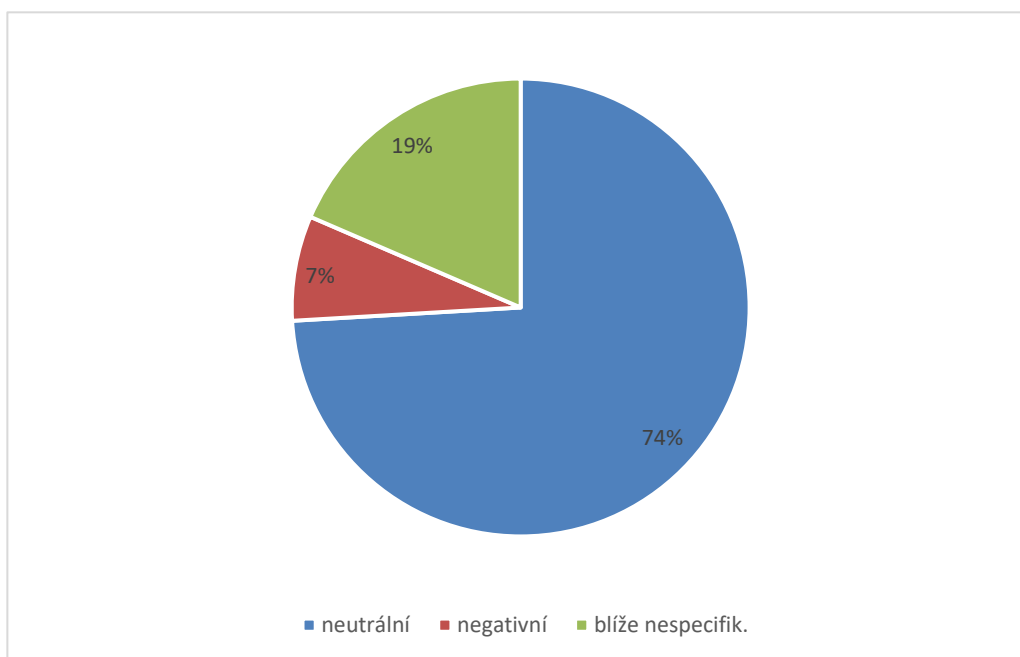
Graf 5: Vnímáš rozdíly v chování, nebo ve vlastnostech u romských a českých dětí?

Zdroj: autorka (vlastní)

Otázka č. 5 mapovala, zda respondenti vnímají rozdíly mezi českými a romskými dětmi. 43 %, tedy nejvíce respondentů rozdíly v chování vnímá, např. respondent č. 23 to vnímá takto: „Ano, většina romských dětí jsou vychovávány jiným způsobem a většinou jsou hluční, na veřejnosti se chovají většinou nemístně nebo neohleduplně (samozřejmě to se děje i u českých dětí), ale pořád se to vidá méně často.“ Zároveň také 25 % vidí odlišnosti pouze u některých Romů, někteří se podle nich chovají stejně, což potvrzuje odpověď respondenta č. 12: „Ano, rozdíly tu jsou, romské děti jsou více rozdováděné, tedy ne všichni samozřejmě.“ Dle 32 % respondentů rozdíly v chování nejsou, jak vysvětluje respondent č. 1: „Nevidím rozdíl, jak může být romské dítě problémové i české dítě může dělat problémy. Chování je pouze na člověku, a ne na tom, jestli jen Rom nebo ne.“

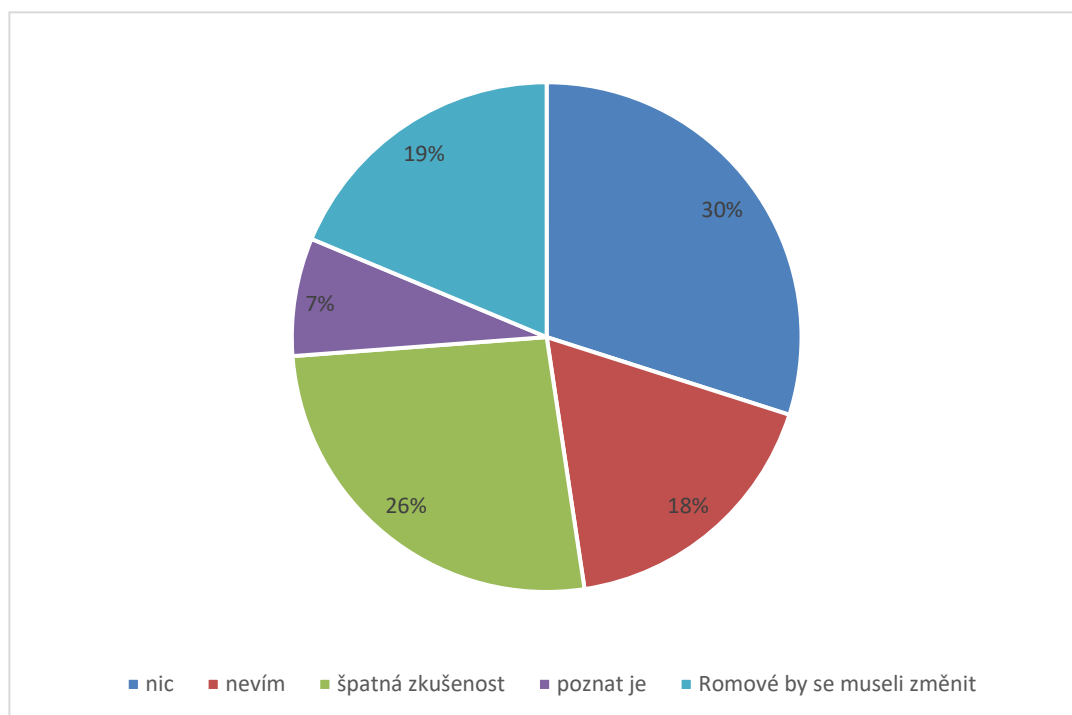
Graf 6: Dokážeš vyjádřit postoj k Romům?

Zdroj: autorka (vlastní)

Otázka, která byla stěžejní pro podstatu výzkumu, byla otázka týkající se již konkrétních postojů respondentů k Romům. Byla formulována tak, aby mohl odpovědět respondent, který neumí svůj postoj vyjádřit, nebo žádný nemá. Proto byla vytvořena kategorie „blíže nspecifikováno“ která zahrnuje odpovědi, které nepopisovaly konkrétní postoje. Klíčový byl explicitně vyjádřený postoj. Negativní postoj uvedlo 7 % respondentů. Neutrální postoj popsalo 74 % respondentů. Někteří respondenti uváděli pouze neutrální odpovědi jako: „*Neřeším je*“, nebo „*Nevadí mi, беру je naprosto normálně*“. Většina odpovědí ale byla obsáhlá a obsahovala celistvou úvahu, na základě čeho si respondent postoj vytvořil, např. respondent č. 16: „*Podle toho k jakým. Podle mého jsou Romové rozděleni na dvě skupiny na ty hodné a čisté a na zlé a špinavé, takže podle toho, o jakou skupinu jde, takže tak 50/50*“. Nebo respondent č. 9: „*Jsou to lidi jako my, mají svoje vlastní životy a řeší svoje věci, nemám k nim žádné výhrady, nevadí mi.*“ Několikrát také respondenti odkazovali na to, že není možné „*házet všechny do jednoho pytle*“ a že každý člověk je jiný. Další respondent odpověděl: „*Jsou to lidi jako my, mají svoje vlastní životy a řeší svoje věci, nemám k nim žádné výhrady, nevadí mi.*“

Graf 7: Co by se muselo stát, abys ho změnil/a?

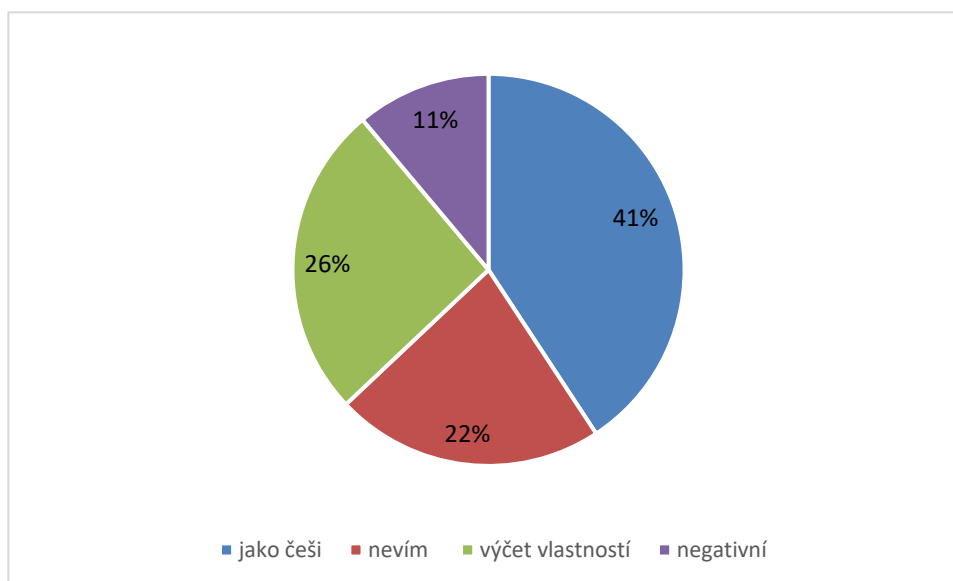

Zdroj: autorka (vlastní)

Otázka, která směřovala ke změně postojů. Odpovědi by měli korespondovat s otázkou, která se týkala postojů všeobecně. Typů odpovědí bylo několik, 30 % respondentů uvedlo, „*nic*“, což lze interpretovat tak, že svůj postoj vůči Romům nezmění, nebo neplánují změnit, nebo si nedokáží představit takovou situaci, která by vedle ke změně tohoto postoje. 18 % respondentů neví, co by jejich postoj změnilo. 26 % respondentů odpovědělo, že jejich postoj by změnila špatná zkušenost s Romy. Respondent č. 24 odpověděl: „*Nepříjemná událost spojená jen s nimi nebo jakýkoliv druh šikany z jejich strany*“, obdobně odpověděl respondent č. 5: „*Nějaká velmi špatná zkušenost s nimi.*“ Další dva typy odpovědí se lišily tím, že buď byla aktivita směřována k Romům, nebo naopak k jim samotným. 7 % popisuje, že aby svůj postoj změnil, museli by se s Romy lépe seznámit a poznat jejich kulturu. Respondent č. 17 reaguje: „*Poznat blíže, proč nebo jak dělají jiné věci, vžít se do jejich role*“. 19 % respondentů popisuje, že by měli své chování změnit Romové. Vyskytovaly se odpovědi: „*Museli by se začít chovat lépe*“, „*Museli by se chovat méně nevhodně/příjemněji*“, „*Většina Romů by se musela chovat slušně, ohleduplně a nekonfliktně.*“

Graf 8: Jaké mají podle tebe Romové dobré a špatné vlastnosti?

Zdroj: autorka (vlastní)

Záměrem poslední otázky nebylo popsat konkrétní vlastnosti, ale spíše rozklíčovat, jak nad danou otázkou respondenti uvažovali, jak u svých odpovědí postupovali a vyčíst stereotypní představy. 30 % respondentů vyjmenovalo dobré a špatné vlastnosti Romů. Mezi dobrými byly zmíněny: přizpůsobiví, upřímní, sebevědomí, samostatní. Mezi špatné vlastnosti byla zařazena: drzost, neúcta, lenost 22 % respondentů uvedlo „nevím“, což lze přisuzovat tomu, že osobně žádného Roma neznají. 11 % respondentů na výzvu, aby popsali dobré a špatné vlastnosti zmínili pouze špatné vlastnosti. 41 % respondentů uvedlo, že mají stejné vlastnosti jako všichni ostatní, nebo že záleží na více faktorech. Konkrétní odpovědi tohoto typu: „Některé Romské děti třeba kradou nebo ničí různé věci, ale to dělají i některé České děti. Ty Romské děti, které znám jsou neuvěřitelně kamarádké, upřímné, hodné, tolerantní a skromné.“, „každý má chyby jako my Češi a Romové jsme stejní“, „Jsou hodné, možná trochu rozjívěné, ale myslím, že to úplně nezáleží na rase člověka“, „Každý máme své dobré a špatné vlastnosti. Nevidím rozdíl v tom, jestli je dítě romské nebo ne“.

4.8 Shrnutí výsledků výzkumu

Výsledky šetření vycházejí z výše uvedené interpretace. Z první části dotazníkového šetření týkající se postojů je zřejmé, že pro respondenty je nejdůležitější postoj jejich blízkých, rodiny, nebo přátel a také jejich postoje je nejvíce ovlivňují. Sociální síť mládež

příliš neovlivňují, přestože na nich, jak sami přiznávají, tráví velké množství času. Zároveň nejvíce respondentů uvádí, že své postoje jsou schopni změnit, pokud si dohledají více informací k tématu, pokud v souvislosti s daným tématem zažijí silný negativní prožitek, nebo pokud jsou někým přesvědčeni, že jejich postoj není správný. Z předešlých odpovědí vyplývá, že ten, kdo by je přesvědčil o nesprávnosti jejich postoje, jsou blízcí, rodina, nebo přátelé.

Z druhé části týkající se Romů vyplývá, že více než polovina respondentů zná osobně Roma a vychází s ním dobře, nebo neutrálně. Většina respondentů také uvádí, že vnímá rozdílné chování mezi dětmi z majority a romskými dětmi. Zároveň ale bylo pro dotazované důležité zmínit, že každého člověka posuzují individuálně a nemohou tedy s přesností odhadnout, zda jsou si vědomi rozdílů. Výsledkem dotazníkového šetření je, že postoje respondentů k romským dětem jsou neutrální, s čímž souvisí také to, že většina respondentů si nedokáže představit, proč by svůj postoj změnila. Zároveň ale někteří z nich přiznávají, že pokud by se Romové začali chovat lépe, změnili by svůj postoj pozitivně, stejně tak pokud by romskou kulturu poznali blíže. Odpovědi odkazující na lepší chování Romů vyjadřuje vědomí respondentů, že i když jejich postoj je většinou vůči Romům neutrální, mají zároveň výhrady k jejich chování. Negativně by jejich postoj změnila špatná osobní zkušenost s Romy, což potvrzuje odpovědi z předchozích otázek. Výsledky výzkumu také dokazují, že to, jak respondenti uvažují o Romech, není založeno na předsudcích. Nejvíce z nich uvedlo, že Romové mají stejné vlastnosti, jako všichni ostatní a nelze zobecňovat, nebo že vlastnosti nedokážou popsat vzhledem k tomu, že žádné Romy osobně neznají.

Obecně z výzkumu také vyplývá, že děti ve věku 14-16 let z vybrané základní školy se velmi dobře orientují v problematice týkající se Romů. Vnímají přítomnost Romů ve společnosti a také interakce, které z přítomnosti menšin vyplývají. Respondenti velmi dobře popsali své myšlenky a byli schopni obhájit své názory. Tyto děti se na základě výzkumu jeví jako tolerantní a otevřené vůči jiným kulturám. Přítomnost příslušníků menšin, nebo jiných kultur nehodnotí apriori negativně a důraz kladou na poznávání jedinců individuálně. Již v tomto věku jsou schopni vyhodnotit, jaké vlastnosti druhých jsou pro ně důležité a které naopak nikoliv. Pozorovat lze také to, že i když se jedná o dospívající mládež v pubertě, většina z nich reflektuje dobrý vztah s rodiči, což je podloženo vznikem a schopností modifikovat postoje ve spolupráci s rodiči. Postoje konkrétně vůči romským

dětem jsou pro ně aktuální téma, vzhledem k tomu, že je ve svém okolí potkávají. Zásadní je také konstatování, že jsou si sami vědomi existence určitých postojů, jejich tvorby a určité stability. Důležité je, že si dokážou představit situace, které jejich postoje ovlivňují a tyto vlivy si zvědomují. Klíčovým poznatkem je, že nebyla prokázána přítomnost rasistických názorů.

Na základě výše uvedeného můžeme odpovědět na výzkumné otázky:

HVO1: *Jaké postoje mají děti z majoritní společnosti k romským dětem?* Postoje dětí z majoritní společnosti k romským dětem jsou neutrální.

DO1: *Co nejvíce ovlivňuje postoje těchto dětí?* Nejvíce ovlivňují postoje těchto dětí jejich blízcí, rodina a přátelé.

DO2: *Na základě čeho, jsou děti schopné své postoje změnit?* Děti jsou schopné své postoje měnit na základě nových zkušeností, přísunu nových informací, nebo na základě diskuse se svými blízkými.

Hypotéza č. 1, která byla formulována: *Postoje dětí jsou více ovlivněny rodinou než sociálními sítěmi* a zároveň se potvrdila jako pravdivá. Na základě dotazníkového šetření bylo zjištěno, že děti jsou dle jejich názoru nejvíce ovlivněny rodinou a přáteli, což potvrzuje přes 80 % respondentů.

Hypotéza č. 2: *Postoje rodičů mají pro děti větší hodnotu, než názory vrstevníků prezentovány na sociálních sítích* vychází na základě analýzy také jako pravdivá. Jak již bylo uvedeno, nejvýznamnější je pro děti názor blízkých, rodiny a přátel. Na základě jejich stanoviska jsou někteří z nich schopni měnit své postoje. Sociální sítě nebyly uváděny jako faktor, který respondenty nějakým způsobem ovlivňuje.

Hypotéza č. 3: *Děti z majoritní společnosti hodnotí chování romských dětí ve škole spíše jako více konfliktní* se nepotvrdila jako pravdivá. Děti z majoritní společnosti nevnímají, že by se romské děti chovali špatně, nebo hůře než oni sami. Reflektují, že se buď chovají jinak, ale nezmiňují špatné vlastnosti, nebo horší chování romských dětí. Respondenti odkazují na to, že záleží vždy na konkrétním člověku.

Hypotéza č. 4, která zněla: *Děti z majoritní společnosti mají horší vztah k romským dětem, než k dětem z vlastní majoritní společnosti* se nepotvrdila. Jelikož více než polovina respondentů uvedla neutrální odpověď, lze konstatovat, že na základě provedeného vý-

zkumu a následné analýzy jsou postoje dětí z majority vůči romským dětem neutrální, a že přistupují stejně ke všem dětem, se kterými přichází do interakce.

4.9 Diskuse

Literatura, která se věnuje Romům v České republice, je lehce dostupná a obsahuje téměř vždy podrobný popis jak historie, tak současné situace, která je pravidelně aktualizována. Lze si tedy vytvořit představu o tom, jak a proč se Romové dostali na české území. Pravidelně jsou realizovány výzkumy, které se zaměřují na postavení Romů ve společnosti a také na to, jak je majoritní společnost vnímá. Mapován je jejich život ve vyloučených lokalitách nejen v rámci výzkumů, ale také v rámci integračních programů. Adaptační procesy, předsudky, stereotypy a postoje jsou v odborné literatuře stabilním prvkem, který je v různých kontextech opakovaně popisován. Tyto termíny jsou velmi dobře vysvětleny a jsou srozumitelné nejen odborné, ale také laické veřejnosti.

Problematická je ale generalizace výzkumů týkajících se Romů. Otázka individualizace je důležitá zejména proto, že umožňuje romským občanům se vymanit z předsudků společnosti a stereotypizace. Není žádoucí provádět výzkumy na romské menšině jako celku, ale spíše popisovat romské komunity na konkrétním území a jejich fungování v něm. Poznatky velkých výzkumů generalizovaných na celou společnost nepřinášejí nové poznatky, ale dochází opakovaně ke stejným závěrům. Dlouhodobým cílem by mělo být změnit představu Roma ve společnosti, která se často nezakládá na osobních zkušenostech.

Většina autorů se shoduje v popisu soužití majoritní společnosti a romské menšiny. Toto soužití je popsáno např. Říčanem (2000, s. 65) jako „*studená válka*“. Tato představa je stále posilována jak médiem, tak literaturou, ale výzkum ji nepotvrzuje. Stejně tak autorka této diplomové práce nesouhlasí s tvrzením Říčana, že česká společnost vnímá Romy jako cizince a jejich postoj je apriori negativní, což nepotvrzuje ani výzkum. Z výzkumu naopak vyplývá, že postoj dětí z majoritní společnosti je neutrální a trendem je tvořit si názor vždy individuálně ke konkrétním osobám. Autorka tento trend podporuje a zároveň klade důraz na potenciál zlepšení vztahů v rámci komunit, ve kterých žijí společně jak romské, tak české rodiny. Výzkumné šetření potvrzuje, že důležité je pracovat na vztazích mezi těmito rodinami a tvořit tak bezkonfliktní prostor pro jejich soužití. V případě, že se občané znají osobně a podílejí se společně na chodu komunity, neobjevuje se negativní postoj vůči romským občanům, naopak jsou vnímáni jako její právoplatná součást. Dle autorky této di-

plomové práce je ale problematické soužití v rámci velkých měst, kde soužití je anonymní a může tak docházet ke konfliktům.

Souhlasit lze s většinou autorů s tím, že soužití majoritní a menšinové společnosti se dá charakterizovat jako problematické. Jako problematické lze označit např. fungování romských dětí ve školách.

Bittnerová (2008, s. 213) uvádí, že Romové apriori chápou školní prostředí, jako nefunkční a diskontinuální. Zároveň ale také uvádí, že pokud Romové získají ke konkrétní škole důvěru, vnímají ji jako užitečnou k osobnímu růstu. S tímto tvrzením lze souhlasit a klíčové je zdůraznit, že na jedné straně existuje tendence školnímu prostředí nedůvěřovat, ale na straně druhé určitá otevřenost k tomu, svůj vztah změnit a důvěru získat. Obecně je také popisována problematická komunikace Romy s úřady, což autorka potvrzuje na základě zkušeností ze své praxe.

Autorka této práce souhlasí s Prudkým (2000, s. 83), který na základě svého výzkumu konstatuje, že východiskem pro soužití Romů a majoritní společnosti je tvorba komunity. Jak již bylo zmíněno výše: být součástí funkční komunity je zásadní nejen pro příslušníky menšin, ale také pro občany majority.

Výsledky výzkumného šetření byly pro autorku překvapivé. Velmi pozitivně byla hodnocena spolupráce s vedením školy, které vycházelo vstříc nárokům výzkumu a následně také ochota žáku dotazník vypracovat. Přístup žáků, a tedy následné vyhodnocení dotazníkové šetření bylo překvapivé, jelikož byly očekávány negativní postoje k Romům obecně a představa o Romech korespondující s tím, jak je podporována médii. Kladně je hodnocena otevřenost žáků k okolnímu světu, schopnost názor na svět měnit. Důležitým zjištěním také bylo, že děti v tomto věku jsou schopné reflektovat individualitu lidí a soudit okolí na základě vlastní zkušenosti. Schopnost respondentů výzvu k odpovědi na otázku odmítnout a vysvětlit proč. Mírně negativně působí odpovědi týkající se vlastností Romů, kde se objevovaly vlastnosti domnělé a podpořené stereotypy. Velmi pozitivně naopak vyznívají výstupy výzkumu, které odrážejí společenské klima v dané lokalitě, které lze popsat jako pozitivní a otevřené vůči menšinám.

Výstup výzkumu nepotvrzuje v dané lokalitě negativní postoj k Romům a dle názoru výzkumníka je potřeba pracovat na tom, aby česká společnost byla vůči Romům a vůči

menšinám obecně otevřenější. Je zásadní změnit přístup médií k příslušníkům menšin a poskytnout prostor ke společenské změně.

ZÁVĚR

Diplomová práce s názvem „Postoje dětí z majoritní společnosti vůči romským dětem“ se zabývá postoji majoritní společnosti k romské menšině, faktorům, které tyto postoje utvářejí a ovlivňují a schopnosti postoje modifikovat. Na základě dostupné literatury popisuje problematiku fungování romské menšiny na českém území. Vzhledem k tomu, že toto téma je v české společnosti aktuální je odborná literatura je dobře dostupná. Výzkumy jsou realizovány pravidelně a formování menšin na českém území je monitorováno.

V teoretické části byl popsán historický příchod Romů na české území a následně také aktuální stav romské populace. Pro hlubší pochopení soužití menšinové a majoritní společnosti byly následně popsány okolnosti, které toto soužití ovlivňují. Dále byla popsána sociální práce s menšinami a zmíněny byly organizace, které spolupracují s Romy.

Cílem této diplomové práce bylo popsat postoje dětí z majoritní společnosti vůči romským dětem. Výzkum byl založen na dotazníkovém šetření, které bylo realizováno na základní škole na Kladensku, v deváté třídě. Dotazník byl sestaven z osmi otázek a byl rozdělen do dvou částí. První část se týkala postojů, na základě čeho jsou děti postoje schopni měnit, a koho postoje jsou pro ně nejdůležitější. Druhá část byla zaměřena na postoje vůči Romům, na rozdíly mezi dětmi z majoritní společnosti a romskými dětmi a na vlastnosti Romů.

Na základě spolupráce s vedením konkrétní základní školy se úspěšně podařilo výzkum provést se 100 % návratností dotazníků, což bylo klíčové pro zodpovězení výzkumných otázek. Výsledkem výzkumu bylo zjištění, že postoje dětí z majoritní společnosti předem definovaného věku a ve vybrané lokalitě na Kladensku jsou vůči romským dětem neutrální. 74 % respondentů uvedlo, že jejich postoj je neutrální a záleží vždy na konkrétním Romovi, se kterým jsou v kontaktu. Pouze 7 % respondentů uvedlo, že jejich postoj je negativní. Dalším poznatkem vycházejícím z výzkumu bylo, že pro tyto děti mají největší hodnotu postoje jejich rodiny a přátel, což uvedla většina respondentů. Z výzkumu také vyplývá, že již děti v deváté třídě základní školy jsou schopné ostatní posuzovat na základě osobní zkušenosti a individuálně, na což odkazovaly opakovaně v odpovědích. Dále lze také konstatovat, že v dané lokalitě nepanuje nepřátelské prostředí vůči menšinám.

V rámci výzkumu byly formulovány hypotézy, které vycházeli z teoretického rámce. Na základě operacionalizace mohly být následně ověřeny. Hypotéza č. 1, která byla

formulována: *Postoje dětí jsou více ovlivněny rodinou, než sociálními sítěmi* se potvrdila jako pravdivá. Hypotéza č. 2: *Postoje rodičů mají pro děti větší hodnotu, než názory vrstevníků prezentovány na sociálních sítích* vychází na základě analýzy také jako pravdivá. Hypotéza č. 3: *Děti z majoritní společnosti hodnotí chování romských dětí ve škole spíše jako více konfliktní* se nepotvrdila. Hypotéza č. 4, která zněla: *Děti z majoritní společnosti mají horší vztah k romským dětem, než k dětem z vlastní majoritní společnosti* se nepotvrdila jako pravdivá.

Cíl práce byl naplněn, výzkumné otázky byly zodpovězeny a hypotézy byly ověřeny. Potenciálem této diplomové práce bylo také využití výsledků výzkumu v praxi. Tím může být cílená osvěta dětí již od útlého věku o odlišnostech kultur a přínosu multikulturalismu obecně. Žádoucí je také důraz na podporu vztahů příslušníků jednotlivých etnik.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- ALLPORT, G. W. *O povaze předsudků*. Praha: Prostor, 2004. ISBN 80-726-0125-3.
- ASHMORE, R. D., DEL BOCA, F. K. Conceptual approaches to stereotypes and stereotyping. In D. I. Hamilton (Ed.), *Cognitive processes in stereotyping and intergroup behavior*. Hillsdale: Lawrence Erlbaum Associates.
- BARŠA, P.: *Politická teorie multikulturalismu*, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003. ISBN 80-7325-020-9.
- BAUM, D., *Výzkumné metody v sociální práci*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2014. ISBN 978-80-7464-390-3.
- BERRY, J. W. *Immigration, acculturation and adaptation: Lead article with commentary*. Applied psychology: An International Review. 1997
- BITTNEROVÁ, D., *Ukrajinci v ČR*. [online]. 2008. [cit. 2020-06-21].
Dostupné z: <http://www.asimilovani.estranky.cz/clanky/narodnosti-vcr/ukrajinci.html>
- BURIÁNEK, J. *Sociologie*. Praha: Fortuna, 2003. 126 s. ISBN 80-7168-754-5
- CICHÁ, M. *Multikulturalismus a multikulturní výchova: studijní opora*. Olomouc: Hanex, 2011. ISBN 978-80-7409-040-0.
- ČÍŽKOVÁ, J. *Specifika romských dětí při začleňování do české společnosti i Otevřené otázky sociální pedagogiky*. Sborník z konference Multikulturní výchova v období globalizace konané na Pedagogické fakultě v Olomouci 21. a 22. 11. 1999. Praha, Grada, 2000.
- DISMAN M. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. Praha: Karolinum, 2009. ISBN 80-246-0139-7.
- EAGLY, A. H., & CHAIKEN, S. *The psychology of attitudes*. 1993
- EAGLY, A. H., CHAIKEN, S. 2007. *The advantages of an inclusive definition of attitude*. *Social Cognition*, doi:10.1521/soco.2007.25.5.582
- FALTÝN, J. *Teoretická východiska multikulturní andragogiky*. Praha: Katedra andragogiky a personálního řízení, Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta v nakl. MJF, 2005. Edice celoživotního vzdělávání. ISBN 80-86284-50-6.
- FOREJTOVÁ, M. *Mezinárodněprávní ochrana menšin*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2002. ISBN 80-708-2843-9.

- FRIŠTENSKÁ, H.: *Průvodce právy příslušníků národnostních menšin v České republice*. Praha, 1994.
- HARTL, P., HARTLOVÁ H. *Velký psychologický slovník*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-686-5.
- HAYESOVÁ, N. *Základy sociální psychologie Přel. I. Štěpaníková*. 1.vyd. Praha: Portál, 1998, 165 s. ISBN 80-717-8198-3.
- HENDL J. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9.
- HLADÍK, J. *Multikulturní výchova (Socializace a integrace menšin)*. Zlín: Univerzita Tomáše Bati, 2006.
- CHRÁSKA, M. *Metody pedagogického výzkumu*. Praha: Grada, 2016. ISBN 978-80-247-5326-3
- KALIBOVÁ, K. *Tváří v tvář předsudečnému násilí - příručka pro sociální pracovníky a pracovnice*. Praha: In Iustitia, 2016.
- KATZ, D.) *The function al approach to the study of attitudes. Public OpinionQuarterterly*, 24(2), 1960. doi:10.1086/266945
- KIROVOVÁ, I. *Multikulturní výchova II*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2003. ISBN 80-7042-918-6
- KROSNICK, J. A., SMITH, W. A. *Attitudestrength. In V. S. Ramachandran (Ed.), Encyclopediaofhumanbehavior*. San Diego: AcademicPress, 1994.
- KŘIVOHLAVÝ, J. *Neverbální komunikace*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-4674-6.
- KŘIVOHLAVÝ, J. *Jak si navzájem lépe porozumíme: kapitoly z psychologie sociální komunikace*. Praha: Svoboda, 1988. Členská knihnice (Svoboda). ISBN 978-80-247-4674-6.
- LEVICKÁ J. *Metódy sociálnej práce*. Trnava: VeV, 2003. ISBN 80-89074-38-3
- MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2003, ISBN 80-717-8549-0.
- MATOUŠEK, Oldřich. *Metody a řízení sociální práce*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-717-8548-2.

- MATOUŠEK, O., KODYMOVÁ, P., KOLÁČKOVÁ, J. 2010. *Sociální práce v praxi*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-818-0
- NAVRÁTIL, P. *Romové v české společnosti: jak se nám spolu žije a jaké má naše soužití vyhlídky*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-717-8741-8.
- NEČAS, C. *Romové v České republice včera a dnes*. 5. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002. ISBN 80-244-0497-4.
- NEDĚLNÍKOVÁ, D. (ed.) *Metodická příručka pro výkon terénní sociální práce*. Praha, MPSV, 2008.
- NIESSEN, J. *Rozmanitost a soudržnost: nové úkoly v oblasti integrace imigrantů a menšin*. Praha: Ministerstvo vnitra ČR, 2000. ISBN 92-871-4345-5.
- NOVÝ, I., SCHROLL-MACHL, S. *Spolupráce přes hranice kultur: nové úkoly v oblasti integrace imigrantů a menšin*. Praha: Management Press, 2005. ISBN 80-726-1121-6.
- PAVLICA K. a kol., *Sociální výzkum, podnik a management*. Praha: Ekopress, 2000. ISBN 80-86119-25-4
- PELIKÁN, J. *Základy empirického výzkumu pedagogických jevů*. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 9788071845690.
- PUNCH K. *Základy kvantitativního šetření*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-381-9.
- PRŮCHA, J. (ed.), *Pedagogická encyklopedie*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-546-2.
- REICHEL J. *Kapitoly metodologických sociálních výzkumů*. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-3006-6
- ŘÍČAN, P. *S Romy žít budeme - jde o to jak: Dějiny, současná situace, kořeny problémů, naděje společné budoucnosti*. 2.vyd., Praha: Portál, 2000. ISBN 80-717-8410-9.
- SEKYT, V. Romové. In T. Šišková (ed.), *Menšiny a migranti v České republice* Praha: Portál, 2001.
- SEKYT, V. *Situace národnostních menšin v České republice: Odlišnost mentality Romů a původ těchto odlišností*. In: T. Šišková (ed.), *Výchova k toleranci a proti rasismu [multikulturní výchova v praxi]*. Praha: Portál, 2008.
- SNYDER, M. *On the self-perpetuating nature of social stereotypes*. In D. L. Hamilton (Ed.), *Cognitive processes in stereotyping and intergroup behavior*. Hillsdale: Lawrence Erlbaum Associates.

ŠIŠKOVÁ, T. *Výchova k toleranci a proti rasismu*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-182-2.

ŠEBKOVÁ, A., NOVOTNÝ L. a STEHLÍK M.: *Jazyková situace Romů a její vývoj: kolektivní monografie*. 1. vyd., Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2010, Opera Facultatis philosophicae Universitatis Carolinae Pragensis.

ŠVARŤÍČEK R., ŠEĐOVÁ K. a kol., *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0644-6

TÓTH, A., NOVOTNÝ L., STEHLÍK M. *Národnostní menšiny v Československu 1918-1938: od státu národního ke státu národnostnímu*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2012, Opera Facultatis philosophicae Universitatis Carolinae Pragensis. ISBN 978-80-7308-413-4.

ZILYNSKIJ, B. KOČÍK, R. *Ukrajinci v České republice*, 2001 in ŠIŠKOVÁ, Tatjana (ed.). *Menšiny a migranti v České republice: my a oni v multikulturní společnosti 21. století*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2001, ISBN 80-717-8648-9.

Elektronické zdroje:

Zákon 108/2006 Sb., o sociálních službách. [Online] [Citace: 3. Duben 2020.] Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108>

Český statistický úřad. *Cizinci v České republice* [Online] [Citace: 3. Duben 2020.] Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/cizinci/cizinci-pocet-cizincu>

In Iustitia, o.p.s. [Online] [Citace: 1. srpen 2020.] Dostupné z: <https://www.in-ius.cz/>

Romea, o.p.s. [Online] [Citace: 1. srpen 2020.] Dostupné z: <http://www.romea.cz/>

ÚŘAD VLÁDY ČESKÉ REPUBLIKY. *Zpráva o stavu romské menšiny v České republice za rok 2019* [online] [cit. 5.9.2020]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/ppov/zalezitosti-romske-komunity/aktuality/zprava-o-stavu-romske-mensiny-v-ceske-republice-za-rok-2019-185117/>

ABSTRAKT

Diplomová práce mapuje tvorbu a schopnost měnit postoje dětí z majoritní společnosti k romským dětem. V teoretickém rámci popisuje formování romské menšiny na území České republiky a dále její vývoj. Zaměřuje se na formy adaptace menšinových společností v majoritní společnosti a zabývá se také faktory, které ovlivňují soužití těchto dvou skupin. První část je také věnována sociální práci s menšinami a organizacím, které spolupracují s Romy.

Empirická část popisuje postoje dětí z majoritní společnosti předem definovaného věku ve vybrané lokalitě. Mapuje také to, co jejich postoje nejvíce ovlivňuje a na základě čeho jsou schopni je měnit. Dotazníkovým šetřením byly také získány informace o tom, jaké rozdíly tyto děti vidí mezi dětmi ze své, majoritní společnosti a mezi dětmi romskými.

ABSTRACT

This thesis work discusses the ability to change the attitudes of children from the majority society towards Roma children. The theoretical part describes the formation of the Roma minority in the Czech Republic and its development. It focuses on the forms of adaptation of minority societies into the majority society and also deals with the aspects that affect the coexistence of these two groups. The first part is also devoted to social work with the minorities and organizations that cooperate with the Roma.

The empirical part describes the attitudes of children, from the majority society, of a predefined age in the selected location. It also discusses what influences their attitudes the most and on what basis they are able to change them. A survey also provided information about the differences children from the majority society see between themselves and the Roma children.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A

Přepis dotazníku

PŘÍLOHA A

1. Ovlivňují tvoje postoje sociální sítě, kamarádi, nebo rodina?
  - Sociální sítě mé názory neovlivňují skoro vůbec, kamarádi ano a rodina také. Ale většinou si stojím za svým názorem.
2. Koho názor má pro tebe největší váhu?
  - Názor někoho blízkého, koho znám a vždycky když s ním mluvím tak to dává smysl. U mě jsou to tedy rodiče/ pár dobrých přátel
3. Jaká situace by musela nastat, aby se tvůj postoj změnil?
  - Přijem nových informací týkajících se tohoto názoru
4. Znáš osobně nějaké romské děti? Jestli ano, jak s nimi vycházíš?
  - Ano, potkávám je ve škole, na ulici apod. Vyloženě přátelský vztah jsem doposud s žádným nenavázala.
5. Vnímáš rozdíly v chování, nebo ve vlastnostech u romských a českých dětí?
  - Nevidím rozdíl, jak může být romské dítě problémové i české dítě může dělat problémy. Chování je pouze na člověku, a ne na tom, jestli jen Rom nebo ne
6. Dokážeš popsat postoj k Romům?
  - Potkala jsem už hodně Romů, kteří byli drzí, opravdu neslušní a vypadali, jako kdyby si mysleli, že jim patří celý svět (takové Romy většinou potkávám na Kladně). Ale také jsem znala a znám Romy, kteří jsou slušní a milí. Myslím, že hodně záleží na místě, kde žijí a jaké mají rodiče
7. Co by se muselo stát, abys ho změnil/a?
  - Tenhle názor se mi asi nezmění, nemůžu házet všechny do jednoho pytle.
8. Jaké mají podle tebe romské děti dobré a špatné vlastnosti?
  - Každý máme své dobré a špatné vlastnosti. Nevidím rozdíl v tom, jestli je dítě romské nebo ne.